

Θέμα:

«Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην ελληνική οικονομία (2008-2013). Προτάσεις για έξοδο από την κρίση»

**ΤΜΗΜΑ: ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ
ΤΕΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ**

ΟΝΟΜΑ:ΚΑΡΒΕΛΕΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΜ:2004012

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΥΓΓΙΤΣΟΣ

ΕΤΟΣ: 2013

*Ευχαριστώ πολύ για την αμέριστη συμπαράσταση,
τους γονείς μου καθώς και τους καθηγητές μου
στην σχολή για την γνώση που μου προσέφεραν.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
Εισαγωγή	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Θεωρητικό υπόβαθρο των οικονομικών κρίσεων	6
1.1: Στοιχεία θεωρίας οικονομικών κρίσεων	6
1.1.1 Θεωρία για την κρίση του Marx	7
1.1.2 Θεωρία για την κρίση του Adam Smith	8
1.1.3 Θεωρία για την κρίση του Γιάννη Βαρουφάκη	8
1.2 Τα αίτια της παγκόσμιας κρίσης	10
1.3 Η μετάδοση της κρίσης από τον τραπεζικό τομέα	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2013	19
2.1 Η μετάδοση της κρίσης στην Ελλάδα	19
2.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικονομικής ύφεσης της χώρας συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρωζώνη	23
<i>Η περίοδος της αύξησης του χρέους: 1980-1993</i>	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα	32
3.1 Οι συνέπειες της οικονομικής ύφεσης στην καθημερινή ζωή	32
3.2 Οι επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό	36
3.3 Χρηματοπιστωτικός αποκλεισμός και υπερχρεωμένα νοικοκυριά	43
3.4 Η ύφεση έχει επιπτώσεις και για τη δημόσια υγεία στην Ελλάδα	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Προτάσεις για έξοδο της χώρας από την κρίση	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα	64
Επίλογος	66
Βιβλιογραφία	67

Περίληψη

Στην σημερινή εποχή, όπου η κρίση στη οικονομία έχει μπει για τα καλά στην ζωή όλων των πολιτών είναι δυνατόν να εντολιστούν και να αναπτυχθούν τα αίτια της καθώς και οι επιπτώσεις που έχει επιφέρει στην καθημερινή ζωή. Η οικονομική ύφεση αφορά ένα βασικό θέμα αναλύσεις από οικονομολόγους και αναλυτές. Η προσπάθεια που γίνεται από τους αρμόδιους να φανερωθούν και να διορθωθούν τα λάθη είναι επιτακτική. Κατά συνέπεια η ουσία μια εκτεταμένης έρευνας είναι να βρεθούν λύσεις και να παρουσιαστούν προτάσεις τεκμηριωμένες, οι οποίες να βοηθούν στην αντιμετώπιση του φαινομένου της κρίσης.

Εισαγωγή

Η λέξη «κρίση» έχει ρίζα το ρήμα κρίνω που σημαίνει σχηματίζω μια γνώμη εκτιμών μια κατάσταση, αποφασίζω τι στάση θα ακολουθήσω. Κατά συνέπεια, κρίση μπορούμε να χαρακτηρίσουμε μία δύσκολη κατάσταση, η οποία έχει δημιουργηθεί και επιζητά από εμάς τρόπους-λύσεις έτσι ώστε να βρούμε ένα διέξοδο από αυτή.

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο εκείνο κατά το οποίο η οικονομία μίας χώρας παρουσιάζει μία εμφανής οπισθοδρόμηση της οικονομικής της πορείας. Έτσι λοιπόν όταν αναφερόμαστε στην οικονομική πορεία εννοούμε τα μακροοικονομικά μεγέθη μιας επιχείρησης όπως, οι τιμές, το εθνικό προϊόν, οι επενδύσεις κ.α. Οι επενδύσεις μπορούμε να καταλάβουμε ότι αποτελούν το σημαντικότερο στοιχείο σε αυτή την οικονομική πορεία και ο τρόπος με τον οποίο αυξομειώνονται, συμπαρασύρει και τα έτερα οικονομικά μεγέθη. Η οικονομική κρίση αποτελεί το ένα σκέλος των οικονομικών διακυμάνσεων και ειδικότερα εκείνο που έχει να κάνει με την κάθοδο της οικονομικής δραστηριότητας. Γίνεται έτσι κατανοητό ότι οικονομικές διακυμάνσεις ονομάζουμε τις διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομίας. Εναλλακτικά, οι διακυμάνσεις μπορούν να ονομαστούν και οικονομικοί κύκλοι. Αυτές λοιπόν οφείλονται σύμφωνα με τους Άγγλους οικονομολόγους στο φαινόμενο με την ονομασία «business circles» θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να υπερτονίσουν την βαρύτητα των επενδύσεων μέσα στην οικονομία. Μέσα από μετρήσεις παρατηρήθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι μπορεί να διαρκέσουν από 7-11 χρόνια.

Το 2011 ήταν η χρονιά που, σύμφωνα με την τρούικα, θα επιτυχανόταν η σταθεροποίηση στην Ελλάδα, θα απομακρυνόταν η προοπτική της επέκτασης της Κρίσης στην υπόλοιπη περιφέρεια και θα θεμελιωνόταν η επιστροφή των χωρών μας στην ανάπτυξη και στις αγορές. Αντί γι' αυτό, το 2011 είδε την κοινωνική οικονομία της Ελλάδας να βουλιάζει στη δίνη της αποσταθεροποίησης, την Κρίση να επεκτείνεται ακόμα και στον «σκληρό πυρήνα» της ευρωζώνης, και την ευρωπαϊκή οικονομία στο σύνολό της να επιστρέφει στη γενικευμένη ύφεση. Το ότι το 2011 έκλεισε με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να τυπώνει πακτωλούς χρήματος, το οποίο μοίρασε ανεξέλεγκτα στις τράπεζες ώστε να μην καταρρεύσει το ευρωσύστημα, αλλά καταδεικνύει την απελπιστική αποτυχία

της Ευρώπης όχι μόνο να αντιμετωπίσει την Κρίση αλλά ακόμα και να συνειδητοποιήσει τη φύση της.

Σε αυτή την πτυχιακή εργασία θα αναλύσουμε αρχικά το θεωρητικό υπόβαθρο της οικονομικής κρίσης και πιο συγκεκριμένα θα δούμε τα στοιχεία θεωρίας που ορίζουν μία οικονομική κρίση. Ακόμα θα απαριθμήσουμε τα αίτια που μπορεί να οδηγήσουν στην εμφάνιση της οικονομικής κρίσης καθώς και το πως-με ποιους τρόπους μπορεί να μεταδοθεί στον τραπεζικό τομέα μιας κοινωνίας. Στο επόμενο κεφάλαιο μελετάμε την οικονομική κρίση που χτύπησε την Ελλάδα από την αρχή της (2008) μέχρι τώρα (2013) καθώς και με ποιόν τρόπο μεταδόθηκε στην ελληνική κοινωνία, τα συγκρητικά χαρακτηριστικά μεταξύ της δικής μας κρίσης σε συνάρτηση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Αλλά και αναφορά στο δημόσιο χρέος καθώς και το ελληνικό χρέος προς την μεριά του ιδιωτικού τομέα.

Στο 3^ο κεφάλαιο καταγράφουμε τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στον Ελλαδικό χώρο καθώς και τις συνέπειες που έχει αυτή στην καθημερινότητα, στην φτώχεια αλλά και τον οικονομικό αποκλεισμό. Συνεχίζοντας αναφερόμαστε στον χρηματοπιστωτικό αποκλεισμό αλλά και στα υπερχρεωμένα νοικοκυριά τα οποία αναπτύχθηκαν και αυξήθηκαν κατά την περίοδο αυτής της μεγάλης κρίσης και θα τελειώσουμε με την αναφορά μας στις επιπτώσεις που δημιουργήθηκαν στον τομέα της δημόσιας υγείας στην Ελλάδα. Ενώ στο 4^ο κεφάλαιο παραθέτουμε τρόπους-προτάσεις έτσι ώστε να μπορέσει να εξέλθει η χώρα από οικονομική κρίση στην οποία έχει περιέλθει. Τέλος δίνουμε τα συμπεράσματα που μας εμφάνισε η κρίση του 2008 στην Ελλάδα.

Νοέμβριος 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Θεωρητικό υπόβαθρο των οικονομικών κρίσεων

1.1: Στοιχεία θεωρίας οικονομικών κρίσεων

Με την εννοιολογική πλευρά της λέξης κρίσης έχουν ασχοληθεί πολλοί θεωρητικοί, αφού αποτελεί κύριο ζήτημα για μια κοινωνία. Τον πιο κλασικό ορισμό για την έννοια της κρίσης έχει δοθεί από το καθηγητή Charles Hermann¹ ο οποίος ανέφερε ότι « μια κρίση είναι μια κατάσταση που 1) απειλεί τους στόχους υψηλής προτεραιότητας της μονάδας της λήψης αποφάσεων, 2) περιορίζει το διαθέσιμο περιθώριο χρόνου για απάντηση πριν μια απόφαση μπορεί να μετατραπεί, και 3) προκαλεί έκπληξη στα μέλη της μονάδας της λήψης αποφάσεων με αυτό που προκύπτει».

Το 1994 ο Clarke ανέπτυξε την δική του θεωρία που αφορά την οικονομική κρίση. Κατά την θεωρία αυτή ανέφερε ότι η οικονομική ύφεση αφορά μια συγκυρία κατά την οποία οι χώρες ή οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Μια κρίση μπορεί να αφορά μια μεμονωμένη μονάδα αλλά μπορεί να επεκταθεί και να επηρεάσει και ολόκληρα χρηματοοικονομικά συστήματα.

Από την άλλη πλευρά οι Goldstein και Razin² (2012) διαχωρίζουν σε τρεις κατηγορίες την οικονομική κρίση. Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσουν τις τραπεζικές κρίσεις στην επόμενη θέση βάζουν το πάγωμα της αγοράς και στην τρίτη αναφέρονται στην νομισματική κρίση. Στην θεωρία τους αναπτύσσονται αυτές οι κατηγορίες και πως συνδέονται μεταξύ τους στην προσπάθεια τους να βρουν την λύση.

Οι περισσότεροι θεωρητικοί στηρίζουν στις αναλύσεις τους ότι τα αίτια της οικονομικής κρίσης προέρχονται κυρίως από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Λόγω του ότι προσφέρεται μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση περιουσιακών στοιχείων. Με αποτέλεσμα, οι τράπεζες να επιλέγουν να δανείζουν μεγάλα ποσά και άρα να μειώνεται η ρευστότητα στη αγορά.

¹ Threat, time and surprise: A simulation of international crisis , Charles F. Herman.

² Theories of financial crises. Itay Goldstein and Assaf Razin, 11 March 2013.

1.1.1 Θεωρία για την κρίση του Marx

«Σε κανένα πεδίο της πολιτικής οικονομίας δεν κυριαρχεί μια τόσο μεγάλη διάσταση απόψεων, όσο σε αυτό της διερεύνησης των οικονομικών κρίσεων». Ο Μάρξ³ όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στα κείμενα του και πιο συγκεκριμένα στον τρίτο τόμο του *Κεφαλαίου* χαρακτηρίζει τις οικονομικές κρίσεις ως «κρίσεις υπερπαραγωγής» καθώς θεωρεί ότι δεν συντελούν στην σωστή αναπαραγωγή της κεφαλαιακής σχέσης. «Υπερπαραγωγή κεφαλαίου, και όχι ξεχωριστών εμπορευμάτων – αν και η υπερπαραγωγή κεφαλαίου περιλαμβάνει πάντα την υπερπαραγωγή εμπορευμάτων- δεν σημαίνει λοιπόν τίποτε άλλο από υπερσυσσώρευση κεφαλαίου» (Μάρξ 1978-β:317).

Αν και οι κρίσεις αποτελούν ένα προσωρινό κλονισμό της αναπαραγωγής του κεφαλαίου αλλά και συγχρόνως ένα τρόπο αποκατάστασης των ισορροπιών και του ύψους του κέρδους. Άρα μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι οικονομικές κρίσεις δεν είναι μέρος του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (ΚΤΠ) αλλά πιθανό αποτέλεσμα της οικονομικής συγκυρίας. Έτσι λοιπόν ο Μάρξ έχοντας το *Κεφάλαιο* ως αντικείμενο ανάλυσης του ΚΤΠ καταπιάνεται με τους νόμους του τρόπου παραγωγής, τις πτυχές του οικονομικού κύκλου και τις κρίσεις.Οπότε καταλαβαίνουμε ότι η αποσπασματική μορφή που έχει η θεωρία των κρίσεων του Μάρξ οφείλεται στο συγκεκριμένο γεγονός.

Σύμφωνα με τον Μάρξ οι κρίσεις χαρακτηρίζονται από μια «πληθώρα κεφαλαίου» (Μάρξ 1978-β: 317) καθώς και από υπερπαραγωγή κεφαλαίου τόσο με την μορφή μέσων παραγωγής όσο και με την μορφή αδιάθετων εμπορευμάτων. Η συγκεκριμένη υπερπαραγωγή μπορούμε να δούμε ότι δεν είναι απόλυτη αλλά σχετική κάτι που σημαίνει ότι περιγράφεται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που πρεσβεύει ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής:αναφαίρεται δηλαδή στην δυνάμενη να πληρώσει ζήτηση αλλά και τον αριθμό του του ποσοστού κέρδους που άμα δεν επιτευχθεί σταματάει «η ηγιής ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού προτσές παραγωγής» (Μάρξ 1978-β: 323).

Η υπερσυσσώρευση κεφαλαίου της οποίας το αντίθετο είναι η υστέρηση παραγωγής στην υπερκατανάλωση καθώς και η μείωση του κέρδους είναι όλες έννοιες με τις οποίες ο

³ http://users.ntua.gr/jmilios/Theoria_Marx.pdf

Μάρξ καταγράφει τις φάσεις της οικονομικής κρίσης του καπιταλισμού.Καταλαβαίνουμε λοιπόν από το έργο του Μάρξ ότι δεν είναι δυνατόν αυτό να παρουσιαστεί από μόνο του χωρίς την αναφορά στην Μαρξιστική ιστορία μιάς και η συζήτηση θα κατευθυνθεί στις θεωρητικές έννοιες αλλά και κατηγορίες που περιέγραψε ο ίδιος ο Μάρξ.

1.1.2 Θεωρία για την κρίση του Adam Smith

Ο Άνταμ Σμίθ⁴ μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι σε όλες τις σύγχρονες σχολές οικονομικής θεωρίας λαμβάνεται ως ο «πατέρας» της οικονομικής επιστήμης. Πιο συγκεκριμένα το έργο του «ο Πλούτος των Εθνών» λογίζεται ως η καίρια συνεισφορά στην ίδρυση της Πολιτικής Οικονομίας ως ένας αυτοτελής κλάδος. Ο Άνταμ Σμίθ στο συγκεκριμένο έργο του αναφέρει ότι η οικονομία χαρακτηρίζεται από τα εξής στοιχεία:α)τους κατόχους εμπορευμάτων η αλλιώς την οικονομία των των ανεξάρτητων εμπορευματοκατόχων. Η «εργασία» περιλαμβάνεται στα εμπορεύματα και ο κάθε εργάτης την παρέχει στον εργοδότη του ο οποίος με την σειρά του είναι κάτοχος του «αποθέματος»(όπως το ονομάζει ο Σμιθ). Έτσι λοιπόν καταλαβαίνουμε ότι η οικονομία στηρίζεται στην κατανομή εργασίας στην αγορά μιας και κάθε κάτοχος εμπορευμάτων ανταλλάσσει τα εμπορεύματα που έχει με κάποια άλλα που έχει ένας άλλος ώστε με αυτόν τον τρόπο να ικανοποιήσει τις ανάγκες του.

Β) Τα εμπορεύματα θεωρούνται προϊόντα εργασίας και έχουν αξία ανάλογη με την ποσότητα εργασίας που δαπανήθηκε ούτως ώστε να παραχθούν ή είναι αντίστοιχη στην ποσότητα εργασίας των εργατών την οποία αξία όπως αναφέρει ο Σμίθ μπορεί να ελέγξει.

1.1.3 Θεωρία για την κρίση του Γιάννη Βαρουφάκη

⁴ http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=692&Itemid=29

Ως κρίση σύμφωνα με τον Βαρουφάκη⁵ μπορούμε να ονομάσουμε την περίοδο εκείνη κατά την οποία συνυπάρχουν δύο πλεονάσματα. Το πρώτο είναι ένα που κανείς δεν θέλει να μισθώσει και το δεύτερο είναι ένα πλεόνασμα κεφαλαίων. Αυτό που μπορούμε να δούμε είναι ότι όταν μία αγορά κυριεύεται από συστηματική πέραν από το όριο προσφορά μπορούμε να καταλάβουμε ότι βρίσκεται σε κρίση. Μία τέτοια κρίση είναι εύκολα κατανοητό ότι δεν θα διαρκέσει πολύ λόγω του ότι θα υπάρξει μεγάλη μείωση της τιμής έως ότου τα διαθέσιμα αποθέματα μειωθούν. Όταν όμως έχουμε να κάνουμε με μία Κρίση (Κ κεφαλαίο) τότε γίνεται εύκολα αντιληπτό γιατί η επιπλέον προσφορά θα πλήξει τις δύο προβληματικές αγορές:δηλαδή την αγορά εργασίας κατα πρώτον και ακολούθως την αγορά χρήματος. Ο λόγος που κάνει αυτές τις δύο αγορές περισσότερο προβληματικές από τις άλλες είναι ότι η μείωση που μπορεί να επέλθει στις τιμές δεν είναι απαραίτητο ότι θα επιφέρει και αύξηση της ζήτησης κάτι δηλαδή που στις άλλες αγορές συμβαίνει πάντα. Σε αυτές λοιπόν τις αγορές σε περιόδους κρίσης παρατηρούμε το φαινόμενο που ενώ μπορεί να υπάρχει μείωση του μισθού ή του επιτοκίου οι εργοδότες αντί όπως είναι φυσικό να προσλαμβάνουν υπαλλήλους κάλλιστα μπορεί να απολύσουν κι άλλους. Αυτό μάλιστα μπορεί να συμβαίνει παρά το γεγονός ότι η τιμή της εργασίας αλλά και των κεφαλαίων μειώνεται αρκετά. Ένας λόγος για τον οποίο παρατηρείτε ένα τέτοιο φαινόμενο μπορεί να είναι η «ανάγνωση» της πτώσης και της τιμής της εργασίας καθώς και του χρήματος ως ένα σημάδι ότι θα υπάρξει περαιτέρω μείωση της ζήτησης των προϊόντων τους μιάς και ξέρουν ότι τωρινοί μισθοί των εργαζομένων είναι η αφετηρία της μελλοντικής ζήτησης των προϊόντων τους. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι τα δύο αυτά πλεονάσματα δέν βρίσκουν μία λύση μέσω της κανονικής λειτουργίας της αγοράς με φυσική συνέπεια η κρίση να αναπαράγεται κι άλλο.

Η λέξη χρέος ηχεί ως κάτι το αρνητικό όμως θα πρέπει να καταλάβουμε ότι καπιταλισμός και χρέος είναι δύο έννοιες ταυτόσημες και χωρίς το ένα δεν μπορεί να υπάρχει το άλλο.Αυτό το καταλαβαίνουμε αν κάνουμε μία σύγκριση μεταξύ της παραγωγικής διαδικασίας πριν και μετά την άνοδο του καπιταλισμού. Ο καπιταλισμός λοιπόν κατάφερε να αλλάξει την χρονική ακολουθία καθώς πρώτα βλέπαμε την παραγωγή και στην συνέχεια γινόταν η διάθεση του παραχθέντος προϊόντος. Με απλά λόγια στον καπιταλισμό μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα σημαντικό ετεροχρονισμό: δηλαδή πρώτα

⁵ <http://www.gsevee.gr/arthrographia/108-----gk>

την διανομή και ακολούθως την παραγωγή. Σαν να λέμε ότι ένα χρέος θα μεταφέρει την αξία του από το μέλλον στο παρόν δηλαδή να παίρνει ένα μέρος της αξίας του που ακόμα δεν υφίσταται και να το καταβάλει σήμερα. Ο καπιταλισμός μπορεί και αναπτύσσεται λόγω του χρέους και αυτό έχει ως συνέπεια ο εργοδότης να δηλώνει ότι το κέρδος που του απομένει αφού έχει εξογλήσει τις υποχρεώσεις του προς τρίτους είναι μία «δίκαιη» ανταμοιβή για τα ρίσκα που μπορεί να πήρε.

1.2 Τα αίτια της παγκόσμιας κρίσης

Οι ρίζες της κρίσης μπορούν να διακριθούν στο πλήγμα που χτύπησε τις λεγόμενες «Ασιατικές Τίγρεις» το 1998 και είχε ως απαρχή την υποτίμηση του νομίσματος της Ταϊλάνδης λίγο νωρίτερα κάτι το οποίο επηρέασε και τις οικονομίες των άλλων κρατών της ανατολικής Ασίας σε πτώση. Το κοινό στοιχείο με την κρίση στην Ευρώπη είναι ότι υπήρξε μία μεταδοτικότητα των οικονομικών επιπτώσεων από την μια χώρα στην άλλη. Παρομοίως με την Ευρωπαϊκή κρίση η ιστορία άρχισε με την αποδέσμευση του χρηματοοικονομικού τομέα που είχε ως συνέπεια την εκτόξευση των δανείων στα ύψη που πρόσφεραν οι τράπεζες στις επιχειρήσεις και στις οικογένειες που τα είχαν ανάγκη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες όμως όπως και το ΔΝΤ άσκησαν πολύ μεγάλες πιέσεις έτσι ώστε να μην περάσουν οι συγκεκριμένες ρυθμιστικές παρεμβάσεις. Αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης του δανεισμού με ξένα κεφάλαια ήταν η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας καθώς και τεράστια αύξηση των τιμών των ακινήτων.

Αυτή λοιπόν η «φούσκα» που είχε δημιουργηθεί ήταν απόλυτα φυσικό κάποια στιγμή να σκάσει και οι επιπτώσεις της όπως και στην περίπτωση της Αργεντινής πήραν μεγάλες διαστάσεις καθώς τα νομίσματα τους είχαν συνδεθεί με το δολάριο το οποίο όμως είχε ανατιμηθεί. Έτσι λοιπόν περιόρισαν τις εξαγωγές τους και έφτασαν στην πολύ δυσμενή θέση να έχουν έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αλλά να χρωστάνε πάρα πολλά στις ξένες τράπεζες. Με την εμφάνιση λοιπόν των πρώτων προβλημάτων στον τομέα της αγοράς ακινήτων πολλοί ξένοι καθώς και ντόπιοι που κατάλαβαν τι θα γινόταν πήραν τα χρήματά τους αλλά συγχρόνως πούλησαν και ότι ακίνητα είχαν. Αυτό επέφερε μεγάλη πτώση στον

τομέα της αγοράς ακινήτων και τα νομίσματα των χωρών δέχτηκαν τεράστιες πιέσεις ώστε να αποτιμηθούν.

Οι αρχές προσπάθησαν να υπερασπίσουν το peg αγοράζοντας τα αποθέματα τους σε δολάρια ώστε με αυτόν τον τρόπο να αγοράσουν τα δικά τους νομίσματα ώστε να τα ενισχύσουν και να ανεβάσουν τις τιμές των επιτοκίων στα ουράνια με την ελπίδα να ελκύσουν ξένα κεφάλαια. Αλλά τα υψηλά επιτόκια δεν κατάφεραν να προσελκύσουν ξένα κεφάλαια παρα μόνο να καταστρέψουν τις εγχώριες βιομηχανίες οδηγώντας τις χώρες σε απόλυτη κατάρρευση. Όταν τελικά μετά από πολλές απώλειες που με τις κατάλληλες κινήσεις θα μπορούσαν να είχαν αποθρευθεί οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας μπόρεσαν να βγούν από την κρίση(ύστερα από μεγάλη υποτίμηση και σκληρή δουλειά) το μόνο πράγμα που τους ενδιέφερε ήταν να μην ξαναδούν τους εκπροσώπους του ΔΝΤ στην χώρα τους. Ξεκίνησαν λοιπόν την αποταμίευση των εμπορικών πλεονασμάτων σε περίπτωση που θα τα χρειάζονταν για κάποια δύσκολη στιγμή, με την Κίνα να ακολουθεί την ίδια τακτική.

Αρκετοί ήταν εκείνοι οι οποίοι εξέφρασαν την άποψη ότι η κρίση της νοτιοανατολικής Ασίας και η λανθασμένη παρέμβαση του ΔΝΤ ουσιαστικά συνετέλεσε στο να έχουν παίξει οι ασιατικές χώρες σημαντικό ρόλο στις διεθνείς ανισορροπίες. Αυτές οι ανισορροπίες έκαναν τις ΗΠΑ να έχουν πολύ μεγάλα ελλείματα και με την σειρά τους τις ασιατικές χώρες να στέλνουν τα κεφάλαια τους ώστε να φυλαχθούν στην Νέα Υόρκη συντελώντας όμως έτσι στην διατήρηση αλλά και συγχρόνως την μεγέθυνση των ανισορροπιών. Όσο σημαντικό βαθμό έπαιξαν οι διεθνείς ανισορροπίες ώστε να ξεσπάσει η κρίση του 2008 έτσι και η κρίση της νοτιοανατολικής Ασίας συνετέλεσε ώστε η διεθνής οικονομία να δεχθεί ένα σοβαρό πλήγμα δέκα χρόνια αργότερα.

Το σημαντικότερο όμως ερώτημα που αναζητεί απάντηση προς τους Έλληνες πολίτες είναι το ποιος ευθύνεται για την πτώση της χώρας σε ένα οικονομικό «βούρκο» που είναι αδύνατη η αναρρίχηση προς τα πάνω. Η απάντηση σε αυτό το φλέγον ερώτημα μπορεί να είναι η επίδραση που έχει στην κοινωνία η ορθόδοξη ανατολή, δηλαδή πολιτισμικοί παράγοντες, και αυτό έχει να κάνει με την εύκολη συγχώρηση παραπτωμάτων,περισσότερη έμφαση στην ιδιωτική ζωή κ.α. Έτσι λοιπόν μία ανάγνωση της ιστορίας το πώς έφτασε σε αυτό το σημείο η ελληνική κοινωνία η οποία μέσα από ηθικές πιέσεις έχασε τον αγροτικό

καθώς και τον κοινωνικό χαρακτήρα που την έκφραζαν και μεταμορφώθηκε σε κάτι ξένο προς αυτή όπως είναι η απρόσωπη ζωή στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Κάποιοι θεσμοί ευρύτερα συνιφασμένοι με τα Δυτικά κράτη όπως για παράδειγμα τα ατομικά δικαιώματα, ο κοινοβουλευτισμός, κράτος δικαίου δεν κατόρθωσαν να αφομοιωθούν μέσα στην ιδιαίτερη ελληνική κοινωνία. Το αποτέλεσμα αυτών ήταν οι συγκεκριμένοι θεσμοί να εξαχρειωθούν και να καταλήξουμε σε γεγονότα όπως οι διακρίσεις, οι πελατειακές σχέσεις, προσωπικές εξυπηρετήσεις κ.α. από την πλειονότητα της ελληνικής κοινωνίας κοινόμενοι έξω από τα λεπτά όρια του νόμου και εισερχόμενοι στην φυσιολογική «οδό» της διαφθοράς. Αυτά λοιπόν που αναφέραμε ενισχύθηκαν από την παντελή έλλειψη του «αστικού τύπου» καθώς ήταν αδύνατη η δημιουργία ενός τέτοιου τύπου στην μεταπολεμική περίοδο της χώρας.

Η πολιτική διαδικασία του τόπου έχασε τα χαρακτηριστικά-ιδιαιτερότητες της και υπέκυψε στις προσταγές της μάζας κάτι το οποίο οδήγησε στον λαϊκισμό που αυτά που πρεσβεύει είναι όλα συγχωρούνται μπροστά στην λαϊκή κυριαρχία και τα δημοκρατικά δικαιώματα τα οποία επειδή κατά την περίοδο του εμφυλίου είχαν υποστεί μεγάλη καταπίεση ασκούνταν χωρίς όρια. Οι εισροές και οι δανεισμοί από την Ε.Ε. έδωσε μια μεγάλη ώθηση στην άναρχη ελληνική κοινωνία οι οποία νόμιζε ότι μπορεί να μιμηθεί τα καταναλωτικά πρότυπα των ανεπτυγμένων κρατών της Ε.Ε. χωρίς όμως να έχει και την ίδια παραγωγική βάση με αυτά.

Η αυταπάτη ήταν τόσο μεγάλη για την ελληνική κοινωνία που το μεγαλύτερο μέρος της δεν συνιδητοποίησε ως όφειλε ότι αυτή η τεράστια οικονομική κρίση θα έδινε ένα τέλος στο δανεισμό. Αυτό λοιπόν που βγαίνει ως συμπέρασμα από όλα αυτά είναι ότι οι «αφελείς» πρέπει να πληρώσουν τα χρέη τους, οι «επιτήδειοι» πάντα βρίσουν έναν τρόπο να διαφεύγουν την τιμωρία και η πολιτική τάξη παρουσιάζεται παντελώς αδύναμη έτσι ώστε να βγάλει την χώρα από αυτή την δίνη που έχει περιέλθει.

Κάποια περαιτέρω αίτια της οικονομικής κρίσης μπορούμε να πούμε ότι ήταν η αλματώδης αύξηση του αριθμού των στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου που ενώ το 2003 ανερχόταν σε ποσοστό της τάξεως του 9% εν έτη 2007 εκτοξεύθηκε στο 24% κάτι το οποίο σήμαινε μία ασταμάτητη πίστωση σε νοικοκυριά που υπο νορμάλ συνθήκες δεν έπρεπε να συμβαίνει. Οι τράπεζες λοιπόν με γνώμονα το ότι η τιμή της κατοικίας θα αυξηθεί

δανειζαν συνεχώς τα νοικοκυριά με χαμηλά επιτόκια τα πρώτα χρόνια τα οποία θα μεταβαλλόντουσαν όμως αργότερα. Μάλιστα αρκετές τράπεζες έπαιρναν την απόφαση να εξοφλήσουν τα δάνεια κάποιων νοικοκυριών σε άλλες τράπεζες μιάς και εκείνα δεν είχαν τα απαραίτητα χρήματα.

Ένας ακόμα λόγος ήταν και η μεταφορά του ρίσκου με την μέθοδο της τιτλοποίησης από τις τράπεζες στους επενδυτές οι οποίοι μιάς και δεν γνώριζαν για τον επικείμενο κίνδυνο που ερχόταν μιάς και είχαν επηρεαστεί από τις πολύ υψηλές αποδόσεις. Το ρίσκο αυτό έδινε στις τράπεζες την δυνατότητα να δανειζούν σε αφερέγγυους πελάτες και την δυνατότητα να πραγματοποιούν επιπλέον δανεισμούς χωρίς να χρειάζεται να βρουν νέους καταθέτες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθώντας μια πορεία που δεν υποστήριζε τις δημόσιες οικονομίες της Ευρωζώνης με κατευθείαν δανεισμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εξανάγκαζε τις κυβερνήσεις να πέρνουν δάνεια μόνο από εμπορικές τράπεζες καθώς και τις χρηματοπιστωτικές αγορές κάτι που είχε ως συνέπεια την εκτόξευση των επιτοκίων δανεισμού κατά την διάρκεια της κρίσης. Έτσι λοιπόν όταν οι διεθνείς χρηματαγορές ανακάλεσαν την εμπιστοσύνη τους προς την ελληνική οικονομία τα επιτόκια δανεισμού του δημοσίου έφτασαν σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Μπορούμε να πούμε με σχετική σιγουριά ότι η κρίση του 2008 οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό με την κατάρρευση της Lehman Brothers (η οποία ήταν μια επενδυτική τράπεζα, η οποία λειτουργούσε επί 148 χρόνια). Μια τράπεζα της οποίας η λειτουργία δεν πτοήθηκε από γεγονότα όπως το Κραχ του 1929 καθώς και από λοιπές κρίσεις οι οποίες έπληξαν την Wall Street αλλά και από δύο παγκόσμιους πολέμους καθώς και από έναν εμφύλιο. Αν η μεγάλη κρίση του 2008 δεν ξεκίνησε από την Lehman Brothers μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι η κατάρρευσή της συγκλόνησε και εμφάνισε παγκοσμίως ότι η μεταπολεμική εποχή έχει πια περάσει.

Δεν είναι συχνό φαινόμενο η ανθρωπότητα να αντιμετωπίζει μία τόσο μεγάλη έκπληξη. Το Κραχ του 1929 είναι μία από αυτές η επόμενη ήταν το 2008. Για πρώτη φορά μετά το μακρινό 1929 οι προνομιούχοι και μη μοιράστικαν τον ίδιο φόβο ενώ οι λίγοι αντιφρονούντες αναθάρησαν καθώς πίστευαν πως η προφητεία τους θα έβγαине αληθινή (πτώση του καπιταλιστικού συστήματος).

Τον Σεπτέμβρη του 2008 φαινομενικά ο καπιταλισμός είχε φτάσει στο όριο της κατάρρευσής και την λύση την έδωσαν τα κράτη τα οποία υποτίθεται ότι είχε «υπερβεί» και τον κρατούσαν «πίσω» σε αντίθεση με άλλα κράτη. Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε μία κατάσταση στην οποία πολιτικοί που είχαν πιστέψει ότι ο ρόλος τους ήταν να περιορίσουν το κράτος και να ισοσκελίζουν τα λογιστικά βιβλία του δημοσίου βρέθηκαν να κάνουν τον κυβερνήτη σε θάλασσες «άγριες» που αρκετοί αγνοούσαν ακόμα και την ύπαρξη αυτών. Στο σημείο εκείνο ανέφεραν που ανέφεραν ότι τα κρατικά ταμεία δεν μπορούσαν να διαθέσουν κάποια εκατομμύρια για σχολεία και νοσοκομεία καθώς και για αυξημένες συντάξεις έδιναν στον αντίποδα δισεκατομμύρια σε μεγάλες ασφαλιστικές, στην General Motors καθώς και σε τράπεζες.

Τα επόμενα δύο χρόνια από την αρχή της οικονομικής κρίσης του 2008 καταλήξαμε σε δύο συμπεράσματα:

1^ο) ότι το κράτος και οι τράπεζες είναι δύο έννοιες ταυτόσημες καθώς και ότι δεν υπάρχει «αντιπαλότητα» μεταξύ κράτους και ιδιωτικού τομέα.

2^ο) ενώ το κράτος μπορεί να σώσει τον καπιταλισμό είναι αδύνατο να εξαλείψει την κρίση καθώς εκείνη έχει την δυνατότητα να αλλάζει μορφές και από οξεία να μετατρέπεται σε βραδυφλεγή να αλλάζει υπείρους και να καταστρεφεί τις ζωές ανθρώπων ακόμα και αν εκείνοι πίστευαν ότι με την μη είσπραξη των οφελών από την εμπορευματοποίηση των πάντων η χρηματοοικονομική κρίση θα τους προσπερνούσε.

Έτσι λοιπόν σε κάθε περίοδο κρίσης γεννιούνται καποιές μεγάλες και σημαντικές θεωρίες. Κατα την βιομηχανική επανάσταση είχαμε την κοινωνική κρίση και τον εκφραστή της τον Adam Smith, το 1848 είχαμε τον Marx συνεχίζοντας το 1929 μας παρουσιάστηκαν οι σκέψεις του Keynes. Με βάση λοιπόν τα προηγούμενα περιμένουμε να δούμε η κρίση του 2008 ποιες θεωρίες θα γεννήσει.

Μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι εξηγήσεις που δίνονται για την οικονομική κρίση στην χώρα μας δεν είναι και λίγες. Τις πιο γνωστές από αυτές θα τις αναφέρουμε στην συνέχεια και θα παρατηρήσουμε ότι παρουσιάζουν αληθή στοιχεία και αγγίζουν κάποιο μέρος της κρίσης. Καμία από αυτές τις «εξηγήσεις» όμως δεν πλησιάζει την βασική αιτία της ολικής κατάρρευσης της Μεταπολεμικής κρίσης που εξηγεί γεγονότα όπως η Κρίση του 2008, τη μετάδοση της κρίσης στην Ευρώπη, την πτώχευση της Lehman καθώς και την δικιά μας κρίση χρέους κ.α γι' αυτό και την λέξη «εξηγήσεις» την βάζουμε σε εισαγωγικά. Αυτό

λοιπόν που θέλουμε να πούμε είναι ότι οι εξηγήσεις που θα αναφέρουμε πιο κάτω είναι στην πραγματικότητα τα συμπτώματα του προβλήματος και όχι τα αίτια.

1.3 Η μετάδοση της κρίσης από τον τραπεζικό τομέα

Η συνηθέστερη εξήγηση για τα αίτια της οικονομικής κρίσης του 2008 μπορούμε να πούμε πως ήταν η αδυναμία αποπληρωμής των δανείων αρκετών τα οποία προήλθαν από την αγορά κατοικιών. Ως αρχή μπορούμε να εκλάβουμε την «απορρύθμιση» του χρηματοπιστωτικού συστήματος που έλαβε χώρα στην Μεγάλη Βρετανία την δεκαετία του 1980 και συνεχίστηκε έως και το 1990 (Mankiw και Taylor 2010). Λέγοντας απορρύθμιση θέλουμε να αναφερθούμε στην αλλαγή του θεσμικού πλαισίου έτσι ώστε οι κανόνες που αφορούν τις τράπεζες και τις κτηματικές εταιρίες να γίνουν πιο ελαστικοί.

Την περίοδο κυβέρνησης Thatcher⁶ στην Μεγάλη Βρετανία υπήρξε ριζική αλλαγή του τραπεζικού συστήματος της χώρας έτσι ώστε να εξαλειφθούν από την χρηματοδότηση των τραπεζών μια σειρά από περιορισμούς που υφίστανται μέχρι τότε. Τη δεκαετία του 1990 οι συγκεκριμένοι περιορισμοί έγιναν ολοένα και ελαστικότεροι με συνέπεια να επιτρέπουν στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να λειτουργούν με μεγαλύτερη ελευθερία καθώς και ο νόμος Gramm-lich-Bliley του 1999 (ο οποίος είναι ευρύτερα γνωστός και ως «ο νόμος του εκσυγχρονισμού των τραπεζών του 1999») ο οποίος κατήργησε τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ κτηματικών και εμπορικών τραπεζών, ασφαλιστικών και χρηματιστηριακών εταιριών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον ευκολότερο δανεισμό για τους δανειστές, ενώ και η αισιοδοξία που πήγαζε από το οικονομικό κλίμα στις αρχές τις δεκαετίας του 2000 οδηγούσε τις τράπεζες να αποδεχθούν μεγαλύτερους κινδύνους καθότι δάνειζαν σε πιστωτές οι οποίοι είχαν επισφαλή χαρακτηριστικά.

Η συγκεκριμένη κατηγορία ατόμων απαρτίζουν την δευτερεύουσα αγορά δανείων και ήταν μία ευκαιρία για τις τράπεζες να δανείσουν από την μια με πολύ ελκυστικότερους όρους αλλά από την άλλη μεριά με μεγάλα επιτόκια. Έτσι λοιπόν το καλοκαίρι του 2006 η Κεντρική Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών θα φτάσει να έχει επιτόκιο της τάξης του 5,25 (ενώ τον Ιούνιο του 2004 βρισκόταν μόλις στο 1%). Με φυσικό επακόλουθο την αδυναμία

⁶ <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/study-17.pdf>

αποπληρωμής των δόσεων των στεγαστικών δανείων καθώς και των ομολόγων με τα οποία ήταν καλυμμένα τα δάνεια αυτά.

Η επόμενη επιλογή ήταν η κατάσχεση των κατοικιών αλλά η αποπληρωμή των δανείων δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί καθώς οι τιμές των ακινήτων είχαν μειωθεί κατά ένα μεγάλο μέρος μιας και η ζήτηση βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Αυτό είχε ως φυσικό επακόλουθο την χρεωκοπία των τραπεζών την έλλειψη της εμπιστοσύνης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα καθώς η κρίση πέρασε στην «πραγματική οικονομία» λόγω της αύξησης της ανεργίας και του περιορισμού των δραστηριοτήτων σε αρκετούς κλάδους (και ειδικότερα σε όσους είχαν να κάνουν με την αγορά ακινήτων). Έτσι λοιπόν τον Αύγουστο του 2008 ένα ποσοστό του 10% περίπου που αντιστοιχούσε σε στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ βρισκόταν είτε σε διαδικασία πλειστηριασμού είτε σε καθυστέρηση πληρωμής ενώ μόλις μια χρονιά πριν οι τράπεζες είχαν προχωρήσει σε κατάσχεση περίπου ενός εκατομμυρίου κατοικιών.

Αποτέλεσμα των παραπάνω οι περισσότεροι επισφαλείς πιστωτές δεν μπορούσαν να πληρώσουν τις δόσεις τους οι περισσότεροι υποψιασμένοι παίκτες στις χρηματαγορές ξεκίνησαν να φοβούνται για την αξία των εταιρικών ομολόγων τα οποία ήταν αδιαφανή και άγνωστες «φέτες» κακών χρεών, έτσι λοιπόν άρχισαν είτε να τα ξεφορτώνονται μαζικά έως και να στοιχηματίζουν πάνω τους. Έτσι μέσα σε λίγες μέρες από την κατάρρευση της Lehman Brothers που είχε επενδύσει μεγάλα ποσά το ιδιωτικό χρήμα έπαψε να υφίσταται.

Για να μην καταρρεύσουν λοιπόν οι τράπεζες η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ πήραν την απόφαση να αναπληρώσουν το ιδιωτικό χρήμα με φερέγγυο δημόσιο χρήμα. Για να καταφέρουν όμως το δημόσιο χρήμα να το κάνουν φερέγγυο οι κυβερνήσεις της ΕΕ και των ΗΠΑ έπρεπε να το δανειστούν από τα κράτη εκείνα που έχουν αποταμιεύσεις όπως είναι α) Κίνα , β) Ιαπωνία και από τους Άραβες και τους Γερμανούς επενδυτές. Αφού λοιπόν τις τράπεζες τις έσωσε το δημόσιο στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη εκείνες δεν άλλαξαν τον τρόπο λειτουργίας τους με συνέπεια :

- α) να δανείζουν τα κράτη με τις μεγαλύτερες δανειακές ανάγκες (π.χ. Ελλάδα) και
- β) άρχισαν να δημιουργούν χαρτιά (CDS) τα οποία είχαν στοιχήματα του τύπου (ο κάτοχος του συγκεκριμένου χαρτιού θα παραλάβει τόσα χρήματα από την τάδε τράπεζα σε περίπτωση πτώχευσης του ελληνικού δημοσίου).

Όσοι λοιπόν αγόραζαν τα συγκεκριμένα χαρτιά στην συνέχεια τα πωλούσαν σε τιμές που άλλαζαν διαρκώς και ανάλογα με το πως το έκριναν οι επενδυτές ότι είτε θα πτωχεύσει η Ελλάδα είτε η Ιρλανδία κ.λπ. Αρκετοί επενδυτές που σκεφτόντουσαν να δανείσουν χρήματα σε χώρες όπως αυτές οι δύο αγορές συγχρόνως και χαρτιά ώστε με αυτόν τον τρόπο να ασφαλίσουν την επένδυσή που έκαναν. Αυτό είχε ως συνέπεια την διαμόρφωση της αξίας των CDS και των επιτοκίων που έπρεπε να εξοφλήσουν χώρες όπως η Ελλάδα, Ισπανία κτλ ώστε να συνεχίσουν να δανείζονται από τους ιδιώτες. Όσο λοιπόν ανέβαινε η τιμή των CDS άλλο τόσο ανέβαινε και των επιτοκίων που θα έπρεπε να πληρώσουν τα κράτη έτσι ώστε να συνεχίσουν να δανείζονται από τους ιδιώτες.

Αυτά λοιπόν δεν είναι τίποτα άλλο από τα λεγόμενα “Spreads” που είναι η διαφορά επιτοκίου που πλήρωνε η Ελλάδα στους εκάστοτε ιδιώτες για να δανείζεται από το επιτόκιο που πλήρωνε η Γερμανία. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με την ορολογία των αγορών τα spreads σχετίζονται με την αξία των CDS.

Αφού λοιπόν το δημόσιο διέσωσε τις τράπεζες αντικατέστησε και το χαμένο ιδιωτικό τους χρήμα με δημόσιο χρήμα έτσι λοιπόν οι τράπεζες ξεκίνησαν πάλι να παράγουν νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα και με αυτό στοιχημάτιζαν ότι π.χ. το Ελληνικό δημόσιο θα πτωχεύσει. Έτσι λοιπόν φαινομενικά οι τράπεζες είχαν ξεπεράσει την κρίση και μάλιστα είχαν επιστρέψει και τα δανεία στα κράτη που τους είχαν δανείσει. Η διαφερόμενη λοιπόν αποπληρωμή προς τους δανειστές τους πραγματοποιήθηκε με το νέο τοξικό-ιδιωτικό χρήμα που ήταν το ίδιο το οποίο είχε προκαλέσει την κατάρρευση των αγορών του 2008 οδηγώντας λοιπόν όχι στην αντιμετώπιση της κρίσης αλλά αντίθετα στην ανακύκλωση της.

Τα παραπάνω γεγονότα λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν την επικρατέστερη εκδοχή για τα αίτια της κρίσης του 2008 και πρόκειται για μία έγκυρη καταγραφή των γεγονότων που διαμόρφωσαν τον χρηματοπιστωτικό τομέα τα τελευταία χρόνια. Τα παρακάτω σημεία που θα αναφέρουμε συνοψίζουν την θέση της Ερευνητικής Μονάδας Οικονομικής Κρίσης και είναι τα εξής:

- Ότι η κρίση του 2008 ήταν μια κρίση της οποίας τα βαθύτερα αίτια μπορούν να εντοπιστούν στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στις τράπεζες.
- Η κρίση του 2008 μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι δεν οφείλεται σε ξαφνική έλλειψη της ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και διορθώνεται με την παροχή ρευστότητας από τις κεντρικές τράπεζες.

- Ακόμα και αν οι εποπτικές αρχές των οποίων δουλειά ήταν ο έλεγχος του τραπεζικού συστήματος δεν θα είχε αποσοβηθεί η κρίση του 2008.
- Μπορούμε επίσης να πούμε ότι για την κρίση του 2008 δεν οφείλεται στα λάθη της οικονομικής πολιτικής της περιόδου 1998 έως 2007.
- Η κρίση του 2008 δεν είναι περαστική καθώς δεν μοιάζει σε κανένα σημείο στις αντίστοιχες του 1973,1979,1981,1987,1991, ή του 2001. Έτσι λοιπόν μπορούμε να καταλάβουμε ότι η κρίση του 2008 δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με παραδοσιακές μεθόδους που πρότειναν τα υπουργεία Οικονομικών καθώς και οι κεντρικές τράπεζες και οι οποίες αναλύονται στα εγχειρίδια οικονομικών. Έτσι λοιπόν μπορούν με σιγουριά να πούμε ότι η κρίση του 2008 θα αφήσει ανεξίτηλο το στίγμα της στην ανθρώπινη ιστορία όπως αντίστοιχα συνέβη το 1848 καθώς και το 1929 ξεκινώντας έτσι μια καινούργια εποχή της οποίας οι συνέπειες είναι αδύνατο να προσδιοριστούν από τώρα και θα είμαστε σε θέση να τις διακρίνουμε όταν το σύννεφο σκόνης που δημιούργησε η κρίση χαθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2013

2.1 Η μετάδοση της κρίσης στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, ο κυριότερος τομέας που ευθύνεται για την ύπαρξη και την εξάπλωση της κρίσης στην Ελλάδα είναι ο τραπεζικός. Ειδικότερα λοιπόν στην κρίση του 2008 η αρχή έγινε με την πρώτη εμφάνιση προβλημάτων στον τομέα της αγοράς στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης καθώς και την υπερβολική χρήση επενδυτικών προϊόντων που ήταν συνδεδεμένα με την διαδικασία πληρωμής δανείων από τα οποία είχαν παραχθεί. Ο τομέας της αγοράς τιτλοποιήσεων αν και παρουσίασε μια σημαντική εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των τραπεζών να δανείζει χωρίς να σκέφτεται τις συνέπειες σε αφερέγγυους πελάτες μιας και γνώριζαν από την αρχή ότι τα δάνεια τα οποία πήραν δεν θα έμεναν στον ισολογισμό τους αλλά και συγχρόνως για να επιτύχουν μεγαλύτερα κέρδη εκμεταλλεύονταν την ρευστότητα από την πώληση έτσι ώστε να παράγουν νέα δάνεια. Το μεγάλο όμως ζήτημα ήταν ότι το περισσότερο ποσοστό των επενδυτών δεν είχαν ιδέα τι προϊόντα αγόραζαν αλλά και κυριότερα σε τι κίνδυνο εκτιθόνταν. Οι κρίσεις αρχίζουν όταν το μακροοικονομικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από αδυναμίες και αστάθεια (Demirguc-Kunt & Detragiache, 1998). Οι σημαντικότερες αιτίες που οφείλεται η κρίση⁷ είναι η εξής:

α) Η ασυλλόγιστη χρήση τιτλοποίησης στεγαστικών δανείων ή Securitization. Τιτλοποίηση χαρακτηρίζουμε τις κατάλληλες ενέργειες που πρέπει να πραγματοποιηθούν έτσι ώστε να μεταφέρουμε στεγαστικά δάνεια από τον ισολογισμό εμπορικών και αποταμιευτικών τραπεζών στους ισολογισμούς διαμεσολαβητικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

β) Η υπέρμετρη χρήση δανειακών κεφαλαίων (Financial Leverage) από την μεριά των καταναλωτών. Αυτό έχει να κάνει με την διαδικασία ανάληψης χρέους έτσι ώστε να επεκταθεί μία επιχειρηματική δραστηριότητα. Μία επιχείρηση μπορούμε να καταλάβουμε αν

⁷ <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14163/1/>

χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη μέθοδο καθώς θα χρησιμοποιεί ξένα κεφάλαια έναντι ιδίων κεφαλαίων.

γ) Η ανεπαρκής διαβάθμιση πιστοληπτικού κινδύνου ομολόγων μειωμένης εξασφάλισης (Bond Ratings) καθώς οι εταιρίες διαβάθμισης (Bond Rating Agencies) βαθμολόγησαν με πολύ υψηλή βαθμολογία (AAA,AA κ.α) τα ομόλογα. Ένας από τους λόγους ύπαρξης αυτής της λάθος βαθμολογίας ήταν ο ηθικός κίνδυνος (Moral Hazard) η εξάρτηση που υπήρχε μεταξύ τους αφού οι επενδυτικές τράπεζες πλήρωναν τις εταιρίες διαβάθμισης που είναι κάτοχοι ομολόγων

δ) Ο τρόπος αμοιβής στον χρηματοπιστωτικό τομέα (Bonus) των ατόμων που βρίσκονται σε αρκετά υψηλές θέσεις και συνιστά λόγο για τον οποίο πολλές αποφάσεις που πάρθηκαν εμπειρείχαν μεγάλο κίνδυνο καθώς δεν είχαν ως γνώμονα το μακροπρόθεσμο καλό της τράπεζας που διοικούσαν.

Αυτές λοιπόν οι αιτίες βρήκαν πολύ ελεύθερο χώρο δράσης στο «απελευθερωμένο» κανονιστικό πλαίσιο. Το 1999 και ύστερα από την κατάργηση του νόμου Glass Steagall αφομοιώθηκε η φιλοσοφία της αυτορρύθμισης των επενδυτικών τραπεζών. Ακόμα υιοθετήθηκε και μετακίνηση δραστηριοτήτων εκτός του ισολογισμού μειώνοντας όμως την ικανότητα της αγοράς να εκτιμήσει το μέγεθος του κινδύνου.

Μεγάλη ευθύνη έχουν όμως και οι επενδυτικές τράπεζες που ήταν οι υπεύθυνες για την δημιουργία αυτού του είδους της αγοράς αλλά και αυτών των πολύπλοκων ομολόγων. Το πιο σημαντικό όμως στοιχείο όπως φαίνεται τώρα πιά είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης των ενασχολούμενων ατόμων με την διατραπεζική αγορά κάτι το οποίο οδήγησε στην μεγάλη μείωση των πιστώσεων και τελικά στην κρίση ρευστότητας.

Έως και το 2008 η ελληνική οικονομία⁸ είχε φτάσει σε αρκετά μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης αλλά από το 2009 άρχισε να φανερώνει ενδείξεις ότι θα υπάρξει κάμψη λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης ενώ το 2010 και ύστερα αυξήθηκε αρκετά λόγω δημοσιονομικών παραγόντων. Αυτό λοιπόν είχε ως φυσική συνέπεια την είσοδο της χώρας σε ένα τριμερή μηχανισμό στήριξης της οικονομίας της, αυτός αποτελούνταν από την Ε.Ε. το ΔΝΤ και την ΕΚΤ.Η σκληρή εισοδηματική πολιτική καθώς και η ισχυρές απαγορεύσεις

⁸ <http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=16&la=2>.

στις δημόσιες δαπάνες που επιβλήθηκαν τα τρία τελευταία χρόνια είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση του ΑΕΠ με συνέπεια αυτό να κατγράψει μείωση της τάξεως του 4,9% το 2010, 7,1 το 2011 , καθώς και 6,4% το 2012 (σε τιμές του 2005). Ενώ για το 2013 εκτιμάται ότι θα υπάρξει συνέχεια της πτώσης του ΑΕΠ κατά 4,4% (Eurostat 02/13), ενώ το 2014 πιστεύεται ότι η οικονομία θα επανέλθει σε ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 0,6%.

Η αναδιοργάνωση που επιχειρήθηκε καθώς και η κατασταλτική πολιτική που ακολουθήθηκε είχαν ξεκινήσει να καρποφόρισε τελικά. Το δημόσιο έλλειμμα παρουσίασε πτώση κατά 30,8% το 2010 και κατά 12% το 2011, ενώ το 2012 έφτασε στο 30,2% σε συνάρτηση με το προηγούμενο έτος. Έτσι λοιπόν μέσα στο 2012 το PSI ολοκληρώθηκε και περιόρισε το δημόσιο χρέος από 170,3% του ΑΕΠ για το 2011 σε 156,9% του ΑΕΠ για το έτος 2012 (Eurostat 2013) συντελλόντας έτσι στην σταθεροποίηση μακροοικονομικού πλαισίου. Αφού λοιπόν επιτεύχθηκε επίτευξη των μεταρρυθμίσεων έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα ελκυστικότερο επενδυτικό περιβάλλον τόσο για τον τομέα των επενδύσεων αλλά και των επιχειρήσεων, ακόμα η απελευθέρωση συγκεκριμένων αγορών, η γρηγορότερη αδειοδοτική διαδικασία, ο νέος αναπτυξιακός νόμος καθώς και η ευαρμοσσία στην αγορά εργασίας. Έτσι λοιπόν οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών μειώθηκαν λόγω της κρίσης και από το 2014 το ΑΕΠ πιστεύεται ότι θα έχει ανοδικές τάσεις κάτι το οποίο θα σταθεροποιήσει τις τιμές του ΑΕΠ και θα υπάρξει επιστροφή της ελληνικής οικονομίας σε θετικούς ρυθμούς κατά το 2014.

Μέχρι και το 2008 το ποσοστό της ανεργίας στην Ελλάδα ήταν πολύ μικρό και κινούνταν σε τιμές του 7,6% δηλαδή κάπου στην μέση του ορίου της Ευρωζώνης. Το 2009 οι τιμές της ανεργίας ανέβηκαν κάτι το φυσιολογικό λόγω της επίδρασης της κρίσης στην χώρα μας και έφτασε το 9,5% ενώ το 2010 αυξήθηκε ακόμα περισσότερο με συνέπεια να φθάσει το 12,5% λόγω της κατασταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής που μπήκε σε εφαρμογή ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση χρέους. Το 2011 ο αριθμός τη ανεργίας ως φυσική συνέπεια της κρίσης της ελληνικής οικονομίας καθώς και των μέτρων που είχαν θεσπισθεί έφτασε το 17,7% ενώ το 2012 ξεπέρασε το 24%. Το ποσοστό της ανεργίας που επηρέασε τους νέους ξεπέρασε το 50% και ακόμα συνιστά ένα από τα κυριότερα προβλήματα που δημιούργησε η οικονομική κρίση στην χώρα. Όλα αυτά μπορούμε να τα παρατηρήσουμε και γραφικά στον πίνακα που παραθέτουμε ακριβώς από κάτω.

Σημαντικοί Οικονομικοί Δείκτες

	2009	2010	2011	2012
Εξέλιξη ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2005)	-3,1%	-4,9%	-7,1 %	-6,4%
Πληθωρισμός: Μέσος Ετήσιος	1,2%	4,7%	3,3%	1,5%
Πληθωρισμός: Μεταβολή: Δεκέμβριος - Δεκέμβριος	2,6%	5,2%	2,4%	0,8%
Παραγωγικότητα εργασίας (EU-27=100)**	98,2	93,3	90,1	n.a.
Ποσοστό ανεργίας	9,5%	12,5%	17,7%	24,2%
Δημόσιες επενδύσεις (% ΑΕΠ)**	3,1%	2,3%	1,6%	n.a
Εξαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	17,5	21,1	24,3	27,6
Εισαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	51,9	50,4	48,4	49,1

*δισεκατομμύρια €.

** Πηγή: Eurostat (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2012).

Μέσα στο 2012 το πάγιο κεφάλαιο της Ελλάδας έφτασε στα 25,5 δις Ευρώ παρουσιάζοντας μία μείωση της τάξης του 19% σε σύγκριση με τις αντίστοιχες τιμές του 2011(31,5 δις Ευρώ). Ο λόγος λοιπόν που εμφανίστηκε αυτή η διαφορά στις τιμές ήταν γιατί εφαρμόστηκε μεγάλη περικοπή στις δημόσιες δαπάνες καθώς και τον περιορισμό στην οικονομική πολιτική που πραγματοποιήθηκε λόγω της οικονομικής κρίσης της χώρας. Στον τομέα των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) παρά τον περιορισμό του δημόσιου χρέους αλλά και την είσοδο της Ελλάδας στον μηχανισμό υποστήριξης ΔΝΤ-ΕΕ-ΕΚΤ οι συγκεκριμένες επενδύσεις απέδωσαν αρκετά καλά στην Ελλάδα κατά το 2011, αύξησαν τις τιμές τους μέσα στο 2012 και κάπου εκεί σταθεροποίησαν τις τιμές τους. Οι συνολικές εισροές κεφαλαίων στην χώρα το 2011 έφθασαν σε 2.781 εκατ. Ευρώ ενώ το έτος 2012 σε 2.942 εκατ. Ευρώ συνιστώντας αυτό σε μία αύξηση του 5,8%.

Στον τομέα των εισροών ΞΑΕ στην χώρα μας η άνοδος που παρατηρήθηκε ήταν σημαντική μέσα στα έτη 2011-2012 παρά την κρίση που μάστιζε την χώρα και πιο

συγκεκριμένα από τα επίπεδα των 822 εκατ. Ευρώ του 2011 σε 2,3 δις. Ευρώ το 2012 δηλαδή κατακόρυφη αύξηση της τάξης του 179%. Η συγκεκριμένη αύξηση έχει εξήγηση στην αναθεώρηση των μεγεθών του 2011 κατά το οποίο οι ζημίες των ξένων επιχειρήσεων που λειτουργούσαν στην Ελλάδα περιηλήφθησαν και αυτές ως αρνητικά επανεπενδυθέντα κέρδη σύμφωνα με το σχέδιο των OECD και UNCTAD. Παρά την έντονη οικονομική κρίση κατά το 2012 το μέγεθος των καθαρών εισροών ήταν σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

Οι εξαγωγές κατά το 2012 ελληνικών προϊόντων αυξήθηκαν σημαντικά για τρίτη συνεχόμενη χρονιά και έφτασαν σε τιμές της τάξης των 27,6 δις. Ευρώ από 24,3 δις. Ευρώ που είχαν το 2011. Η συγκεκριμένη αύξηση οφείλεται στην μείωση των τιμών των προϊόντων, αγαθών αλλά και των παραγωγικών συντελεστών λόγω της οικονομικής κρίσης που είχαν δείξει ότι οι ελληνικές παραγωγές ήταν ανταγωνιστικές καθώς και την εύρεση ξένων αγορών έτσι ώστε οι έλληνες επιχειρηματίες να αναπτυχθούν εκεί. Οι εισαγωγές το 2012 έφθασαν σε 49,2 δις. Ευρώ ενώ αντίθετα το 2011 ήταν 48,4 δις ευρώ. Τέλος μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η μείωση του εμπορικού ελλείμματος της χώρας συνέβη λόγω της αύξησης των εισαγωγών το 2012 καθώς και η σταθερή πορεία των εισαγωγών στα περσινά επίπεδα της χώρας.

2.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικονομικής ύφεσης της χώρας συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρωζώνη

Μέχρι και τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας⁹ το κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν εκείνο της συγκρατημένης αισιοδοξίας και αυτό είχε να κάνει στο ότι η βαθμολογία ανάπτυξης ήταν ανάλογοι με εκείνους των υπόλοιπων χωρών μελών της Ε.Ε και σε ορισμένες περιπτώσεις και μεγαλύτεροι. Η ανεργία κυμαινόταν σε μη ανησυχητικά επίπεδα καθώς και να παρουσιάζεται μία καθοδική πορεία από το 2004 και ύστερα, έτσι λοιπόν η αισιοδοξία κράτησε για ένα χρονικό διάστημα από τότε που ξέσπασε η οικονομική κρίση. Μπορούμε επιπλέον να παρατηρήσουμε ότι η ύφεση στην παγκόσμια οικονομία αλλά και στην Ευρώπη δεν επηρέασε την Ελλάδα καθώς το 2008 παρουσιάστηκε ανάπτυξη της τάξης

⁹ <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/study-17.pdf>

του 1,3% εν αντίθεση με την ανάπτυξη στην ευρωζώνη που κυμαινόταν σε μόλις 0,4% και αυτό κατά συνέπεια οδήγησε αρκετούς στην υπόθεση ότι η Ελλάδα δεν θα είναι από τις χώρες που θα επηρεαστεί από την παγκόσμια κρίση.

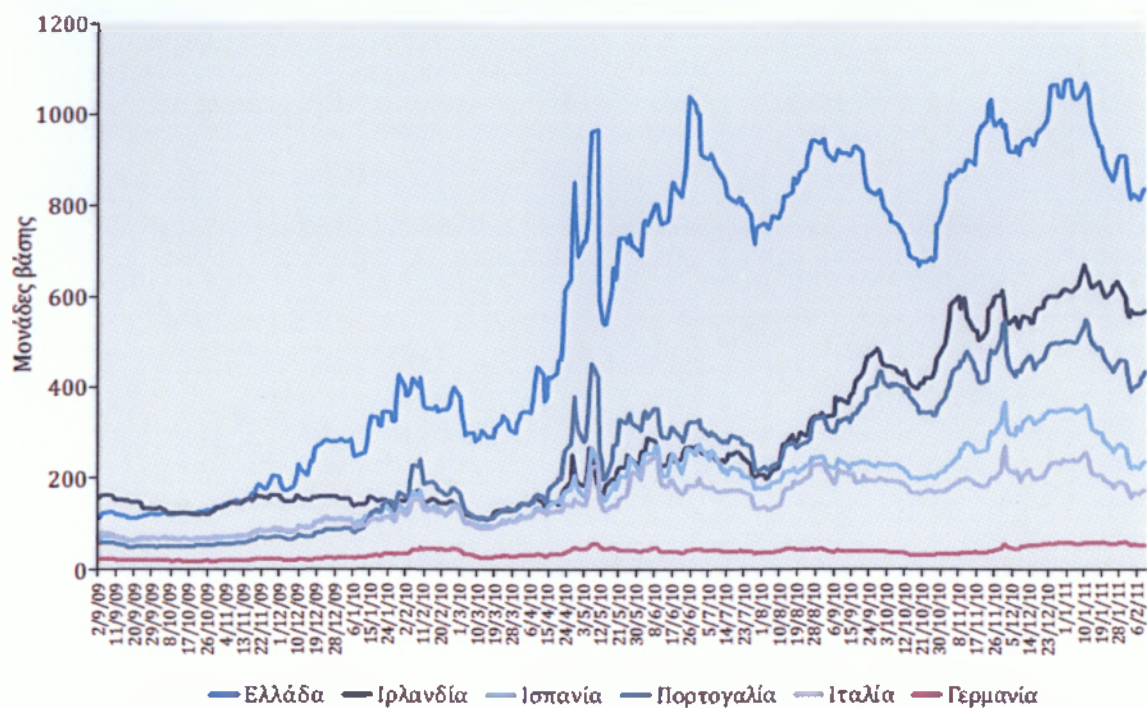
Η μεταφορά όμως της κρίσης όμως από τον χρηματοοικονομικό τομέα στην πραγματική οικονομία μετέτρεψε το μέχρι τότε θετικό πρόσημο του ρυθμού της παγκόσμιας ανάπτυξης σε αρνητικό κάτι που είχε να εμφανιστεί από την πρώτη μεγάλη ύφεση την δεκαετία του 1930. Έτσι λοιπόν οι κυβερνήσεις και οι τράπεζες το πρώτο πράγμα που έκαναν ήταν να μειώσουν τα επιτόκια και σύγχρονος να αυξήσουν το ελάχιστο ποσό των εγγυημένων τραπεζικών δανείων έτσι ώστε να δώσουν μια γερή ώθηση και να τονωθεί η ρευστότητα. Συνεχίζοντας λοιπόν οι κυβερνήσεις και εφαρμόζοντας επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές κατάφεραν να οδηγήσουν στην αύξηση του δημόσιου χρέους αλλά και την ευαισθητοποίηση των αγορών λόγω των γεγονότων του 2008 που είχε ως αποτέλεσμα την εξέταση της φερεγγυότητας αλλά και του πιστωτικού κινδύνου των χωρών. Ενώ λοιπόν η Ελλάδα πριν από την περίοδο 2007-2008 λογιζόταν ως μία χώρα αξιόπιστη όπως και το σύνολο των χωρών της ευρωζώνης το δεύτερο μισό του 2009 και μετά ήρθαν στην επιφάνεια οι υποχρεώσεις του ελληνικού δημόσιου και αυτό είχε ως συνέπεια να χαρακτηριστεί η Ελλάδα ως η χώρα με την μικρότερη πιθανότητα να ελεγχθεί το χρέος της.

Έτσι λοιπόν κατά την δεκαετία του 1980 το ελληνικό δημόσιο χρέος είχε αρχίσει να αυξάνεται δραματικά και συνέχισε να αυξάνεται μέσα στις επόμενες δύο δεκαετίες έστω και αν ο ρυθμός του ήταν μικρότερος. Εδώ λοιπόν μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ενώ μεταξύ των δεκαετιών 1960-1970 τα ελληνικά έσοδα και οι δαπάνες ήταν ισοσκελισμένα την δεκαετία του 1980 το δημόσιο έλλειμμα είχε φτάσει στο εξωφρενικό ποσοστό της τάξης του 8,1% του ΑΕΠ. Αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση των ελλειμμάτων αλλά και το δημόσιο χρέος να φτάσει στα επίπεδα του 26% του ΑΕΠ την δεκαετία του 1980, το 71% την δεκαετία του 1990 ενώ το 2009 το δημόσιο χρέος έφτασε τα επίπεδα του 115,1% του ΑΕΠ. Αυτή λοιπόν η σταδιακή αύξηση του δημόσιου χρέους φανερά επηρέασε την ελληνική οικονομία καθώς σε σύγκριση με την δεκαετία του 1970 η κατανάλωση παρουσίασε σημαντική αύξηση ενώ αντίθετα οι επενδύσεις σημείωσαν μείωση.

Το 2009 το εξωτερικό χρέος της Ελλάδας έφτασε το 82,5% του ΑΕΠ του οποίου το μεγαλύτερο μέρος είναι συννφασμένο με το εξωτερικό δημόσιο χρέος μιας και ο εξωτερικός

δανεισμός γινόταν από την κυβέρνηση και όχι από τον ιδιωτικό τομέα. Ο όγκος λοιπόν των εισαγωγών ήταν μεγαλύτερος από τον αντίστοιχων των εξαγωγών μέσα στην προηγούμενη δεκαετία με συνέπεια η χώρα να έχει μικρότερες εισροές από τους κοινωνικούς πόρους καθώς και την υποχρέωση να πληρώνει μεγαλύτερους τόκους λόγω του αυξημένου εξωτερικού χρέους της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να έχει μεγάλες ανάγκες να δανειστεί κάτι το οποίο μεγάλωσε ακόμη περισσότερο το εξωτερικό της χρέος.

Ενώ λοιπόν η συγκεκριμένη κατάσταση ήταν γνωστή στο προσκήνιο εμφανίστηκε το 2009 μιας και αποτυπώθηκε στα επιτόκια δανεισμού της Ελλάδας σε σχέση με τα γερμανικά αλλά και στα επιτόκια με τα οποία ασφαλιζονταν οι δανειστές της Ελλάδας (CDS). Με επακόλουθο λοιπόν ότι οι δείκτες αυτοί συνυπολογίζουν το δημόσιο και το ιδιωτικό χρέος της εκάστοτε χώρας ή την σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος αυτής η Ελλάδα παρουσιάστηκε ως η χώρα η οποία είχε την μεγαλύτερη επικινδυνότητα αλλά και τα ελληνικά ομόλογα ως αυτά τα οποία είχαν το μεγαλύτερο ρίσκο. Έτσι λοιπόν από τον Νοέμβριο του 2009 και έπειτα τα Ελληνικά CDS ενώ ήταν στο αντίστοιχο επίπεδο των ιρλανδικών πήραν μία απότομη ανοδική πορεία η οποία αν και διακρινόταν από κάποια σκαμπανεβάσματα οδήγησε τα CDS σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από τα αντίστοιχα χωρών όπως της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας. Έτσι λοιπόν τον Οκτώβριο του 2009 τα ελληνικά CDS βρίσκονταν στις 130 μονάδες βάσης δηλαδή ο αγοραστής ενός ελληνικού 5ετούς ομολόγου αξίας 1 εκατ. ευρώ θα έπρεπε να δώσει 13.000 ετησίως για 5 χρόνια ως ασφάλεια), με συνέπεια το δεύτερο μισό του 2010 τα CDS να κυμαίνονται κοντά στις 800 μονάδες ενώ υπήρχαν και περιπτώσεις που ξεπέρασαν και τις 1000 μονάδες. Η ανοδική πορεία των ελληνικών CDS μπορεί να παρατηρηθεί και στο διάγραμμα 2 στο οποίο φαίνονται ταυτοχρόνως και τα αντίστοιχα CDS της Ισπανίας, της Ιρλανδίας, της Ιταλίας, της Πορτογαλίας αλλά και της Γερμανίας (η οποία θεωρητικά είναι η πιο σταθερή χώρα μέσα στην ΕΕ).

Πηγή: Bloomberg (bloomberg.com)

Διάγραμμα 1: 5ετή CDS, Σεπτ. 2009 - Φεβρ. 2011¹⁰

Στο απόγειο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 ένας αριθμός από τις χώρες της Ευρωζώνης είχαν εμπλακεί σε έναν φαύλο κύκλο συνεχής αύξησης του δημόσιου ελλείμματος που αναγκαστικά τις οδήγησε έξω από τις αγορές και στο να συνάψουν εγγυητικές συμφωνίες που υποστηρίζονταν από την διεθνή νομισματική ένωση (ΔΝΤ) την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) αλλά και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η κατάσταση της Ελλάδας ήταν όμως με διαφορά η πιο περίπλοκη υπόθεση καθώς το είχε το διψήφιο δημοσιονομικό έλλειμμα καθώς και ανερχόμενο δημόσιο χρέος που σε όρους ΑΕΠ ήταν διπλάσιο από εκείνο της ευρωζώνης καθώς και εξωτερικό έλλειμμα κοντά στα 5,000US\$ ανά μονάδα το 2008 που ήταν ένα από τα υψηλότερα παγκοσμίως. Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα στοιχεία η Ελλάδα ήταν εύκολο να καταλάβουμε ότι θα ήταν η χώρα που θα ζητούσε πρώτη βοήθεια έτσι ώστε να βγει από την κρίση και η τελευταία που θα μπορούσε να βγει από αυτές τις συνεχώς μεταβαλλόμενους όρους.

¹⁰ "Greek Crisis in perspective :Origins effects and ways out" , Steven N. Durlauf and Lawrence E.Blaume,2012

Έτσι λοιπόν 2 χρόνια ύστερα και από τότε που υπογράφηκε η απεμπλοκή από το μνημόνιο η κατάσταση η οποία επικρατούσε ήταν ασταθής. Η οικονομία αντιμετώπιζε μία πρωτοφανή ύφεση, η ανεργία βρισκόταν στα ύψη, καθώς και η κοινωνική αναταραχή υπονόμειε την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων αλλά και το δημοσιονομικό χρέος δεν είχε περιοριστεί παρά τις συνεχείς περικοπές που πραγματοποιήθηκαν στους μισθούς και τις συντάξεις. Έτσι λοιπόν το καλοκαίρι του 2011 υπήρξαν αρκετές αβεβαιότητες προς την Ελλάδα αλλά και την πορεία της μέσα στην Ευρωζώνη και υπήρχε η σκέψη εξόδου της από αυτήν ως μία μέθοδος πίεσης της Ελληνικής μεριάς καθώς δεν υπήρχε προσαρμογή στις «δυσκολίες» ή υπήρχε προσπάθεια να αποφευχθούν έντεχνα.

Η ευρωπαϊκή ένωση έτσι λοιπόν σε δύο διαδοχικά συμβούλια κορυφής που πραγματοποίησε το πρώτο τον Ιούλιο και το δεύτερο τον Οκτώβριο του 2011 αποφάσισε να υπάρξει μία διεύρυνση της συμφωνίας ώστε να επιτευχθεί μείωση του χρέους κατά το ήμισυ αλλά και εγγυητικά δάνεια τα οποία είχαν ως σκοπό να βοηθήσουν την οικονομία. Έτσι λοιπόν η συμφωνία έπρεπε να εγκριθεί από τα εθνικά κοινοβούλια των δανειζομένων κρατών καθώς από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όροι του μνημονίου εγκρίθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 12 Φεβρουαρίου 2012 και δόθηκε μία περίοδος αναδιάρθρωσης του χρέους το πρώτο μισό του 2012. Έτσι λοιπόν κάποια από τα προτεινόμενα μέτρα καθυστέρησαν να εφαρμοστούν μέχρι το δεύτερο μισό του 2012 λόγω επικείμενων εκλογών έτσι ώστε να τεθούν νέες νομιμοποιήσεις έτσι ώστε να ασκηθούν οι μεταρρυθμίσεις. Ήταν λοιπόν προφανές ότι η διαδικασία έτσι ώστε να παρθούν οικονομικές αποφάσεις θα εξαρτιόταν από τις πολιτικές εξελίξεις και μια πολύ προσεκτική εφαρμογή θα πρέπει να «σχεδιαστεί» και για τις Ελληνικές αλλά και τις Ευρωπαϊκές αρχές. Με αυτό δεδομένο μπορούμε να καταλάβουμε ότι η πολιτική και η κοινωνική ανάλυση του ελληνικού ζητήματος είναι πάρα πολύ σημαντική έτσι ώστε να καταλάβουμε από πού ξεκίνησε αλλά και τα αίτια της καθώς και τους περιορισμούς και τις ρεαλιστικές προτεραιότητες της.

Ο σκοπός λοιπόν του συγκεκριμένου κειμένου είναι διπλός:

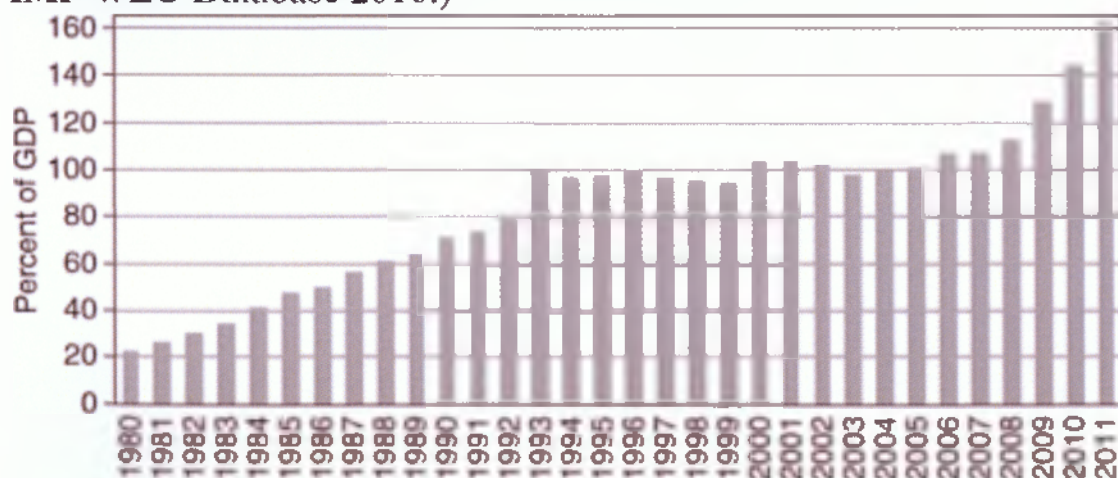
1^ο) ιστορική αναδρομή έτσι ώστε να καταλάβουμε το πώς συσσωρεύτηκε το χρέος, τον ακριβή προσδιορισμό των προβλημάτων της δημοσιονομικής σταθεροποίησης καθώς και να εξηγήσει τους παράγοντες που οδήγησαν στην κρίση και την αποτυχία να αποφευχθεί τελικά.

2^{ον}) ο προσδιορισμός των κύριων λόγων που συντέλεσαν στην απώλεια των στόχων που είχε θέσει το μνημόνιο και η στρατηγική ανάπτυξη έτσι ώστε να καταστούν οι μεταρρυθμίσεις αποδεκτές και να υπάρξει μια βιωσιμότητα του χρέους σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Η περίοδος της αύξησης του χρέους: 1980-1993

Το 1980, η Ελλάδα έγινε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρώντας λοιπόν στο Διάγραμμα 1 βλέπουμε τρεις διακριτές φάσεις για την δυναμική του χρέους: η πρώτη περιλαμβάνει την περίοδο 1980-1993 μέσα στην οποία το δημόσιο χρέος αυξήθηκε λίγο πάνω από 20% του ΑΕΠ έναντι 100% που βρισκόταν το 1993. Η δεύτερη περίοδος καλύπτει την περίοδο μεταξύ 1994-2005 στην οποία το δημόσιο χρέος φτάνει στο 100% του ΑΕΠ ύστερα από δύο ήπιες μειώσεις. Ενώ η τρίτη περίοδος ανάμεσα στο 2006-2011 το δημόσιο χρέος ξεπερνά το 100% επιταχύνει μετά το 2008 και φτάνει να έχει ξεπεράσει το 160% του ΑΕΠ το 2011.

IMF WEO Database 2010.)

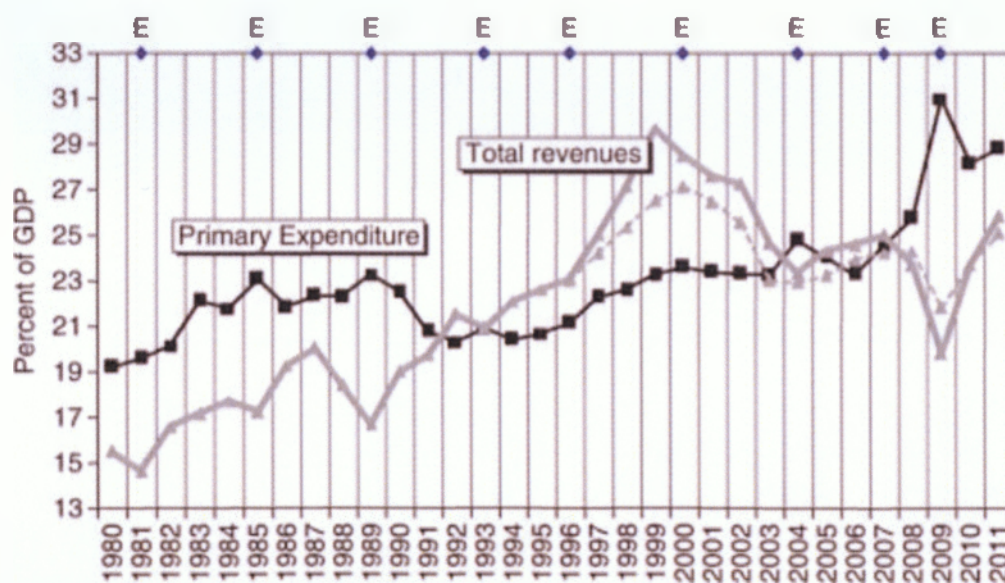

Διάγραμμα 2. Το ελληνικό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ για την περίοδο μεταξύ 1980-2011.

(Πηγή: Το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης, ορισμός ΕΣΟΛ 95, Ameco Eurostat 2011 το ΑΕΠ σε τιμές αγοράς¹¹).

Η παραπάνω περιοδικότητα συγκεντρώνει σε μεγάλο βαθμό ουσιαστικές αλλαγές στον τομέα των οικονομικών πολιτικών όπως αυτή προκύπτει από την πορεία των δημοσιονομικών και φαίνεται στο Διάγραμμα 2 καθώς και ο τρεχούμενος λογαριασμός στο Διάγραμμα 3.

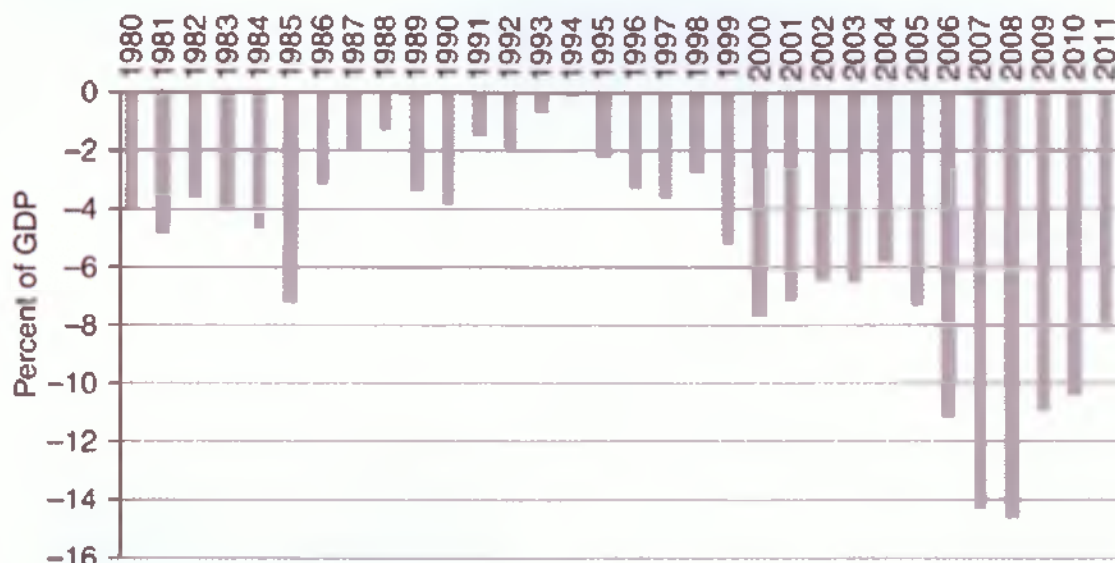
Πρωτοβάθμιες δημόσιες δαπάνες καθώς και το σύνολο των εσόδων (συμπεριλαμβανομένων των εσόδων από τις ιδιωτικοποιήσεις) σαν ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα την περίοδο μεταξύ 1980-2011. Η χρονιά εκλογής συμβολίζεται με (E) ενώ η διακεκομμένη γραμμή συμβολίζει τα δημόσια έσοδα χωρίς τις ιδιωτικοποιήσεις.

¹¹ "Greek Crisis in perspective :Origins effects and ways out", Steven N.Durlauf and Lawrence F.Blaume,2012

Διάγραμμα 3. Επίπεδο δημοσίων δαπανών και εσόδων συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1980-2011.

(Πηγή: Budget Reports. GDP at market prices, AMECO Database 2012¹²)

Διάγραμμα 4. Τρεχούμενος Λογαριασμός στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ, 1980-2011. (Πηγή: ΔΝΤ WEO Database 2011¹³)

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε. ήταν ένα γεγονός το οποίο ενέπνευσε εμπιστοσύνη σε εθνικό επίπεδο στην πολιτική καθώς και θεσμική σταθερότητα αλλά συγχρόνως και αβεβαιότητα στον τομέα της οικονομίας. Έτσι λοιπόν μετά από μία μεγάλη περίοδο ανάπτυξης η Ελλάδα πέρασε ξαφνικά σε μία περίοδο ύφεσης όχι μόνο όμως λόγω του παγκόσμιου στασιμοπληθωρισμού αλλά και γιατί στο δρόμο της προς την ενσωμάτωση με την κοινή αγορά, έπρεπε να διαλύσει το προστατευτικό καθεστώς των επιδοτήσεων και των δασμών. Έτσι λοιπόν μετά την προσχώρηση αρκετές εταιρίες σταμάτησαν τις

¹² "Greek Crisis in perspective :Origins effects and ways out" , Steven N. Durlauf and Lawrence E.Blaume,2012

¹³ "Greek Crisis in perspective :Origins effects and ways out" , Steven N. Durlauf and Lawrence E.Blaume,2012

δραστηριότητες τους και αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση της ανεργίας για πρώτη φορά μετά από πολλές δεκαετίες.

Έτσι λοιπόν η κυβέρνηση εφάρμοσε μία μεγάλη δημοσιονομική επέκταση που περιελάμβανε πολιτικές του τύπου ζήτησης-ώθησης έτσι ώστε να ενισχύσει την δραστηριότητα και την αναδοχή πολλών επιχειρήσεων που αντιμετώπιζαν προβλήματα έτσι ώστε να διατηρηθεί η απασχόληση και να μην ατονήσει η αγορά. Αυτό είχε λοιπόν ως αποτέλεσμα τα ιδιωτικά χρέη να γίνουν ένα χρόνιο πρόβλημα του δημόσιου χρήματος χωρίς να υπάρξει καμία βελτίωση στην προσφορά. Έτσι λοιπόν με την αύξηση της ζήτησης επήλθε και περισσότερες εισαγωγές αλλά και υψηλότερες τιμές. Η δραστηριότητα στην Ελλάδα κόλλησε και αυτό οδήγησε σε στάσιμο πληθωρισμό κάτι το οποίο ήταν η γρηγορότερη αφομοίωση στις Ευρωπαϊκές τακτικές της περιόδου.

Όσο αναφορά τις δημοσιονομικές εξελίξεις το κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου ήταν η σημαντική επέκταση των δημόσιων δαπανών και η ταυτόχρονη αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων καθώς και του δημόσιου χρέους. Αυτό είχε ως συνέπεια τα έσοδα να αυξηθούν σε ποσοστό του ΑΕΠ αλλά και να ξεπεραστούν από τις συνολικές αυξανόμενες δαπάνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα

Η αρχή της κρίσης πολλοί αναφέρουν ότι έγκειται στην λάθος μεταχείριση της οικονομίας από τα δύο κυβερνώντα κόμματα χωρίς αυτό να αναιρεί την υπαιτιότητα των υπολοίπων κοινοβουλευτικών κομμάτων. Είναι γεγονός ότι μέχρι και το 2004 η Ελλάδα βρισκόταν μέσα στις 29 χώρες με την μεγαλύτερη ανάπτυξη ανά τον κόσμο (Βαγιανός, Δ. 2010). Η μεγάλη λοιπόν αυτή κρίση όπως ήταν αναμενόμενο αφού πρώτα επηρέασε αρκετές χώρες τελικά μετά από ένα χρόνο έφτασε και στην Ελλάδα παρόλο που δεν υπήρχαν ελληνικές επενδύσεις στην Ισλανδία εν αντιθέση με άλλες χώρες.

3.1 Οι συνέπειες της οικονομικής ύφεσης στην καθημερινή ζωή

Κατά την περίοδο της κρίσης η Ελλάδα συμπεριλήφθηκε στο γκρουπ των χωρών των οποίων η ευημερία είχε υποστεί πολύ μεγάλη μείωση για την ακρίβεια το ποσοστό αυτών των χωρών σε αντιδιαστολή με τις υπόλοιπες χώρες υπολογιζόταν στο 20%. Χώρες όπως η Εσθονία, η Τουρκία από την Ευρώπη αλλά και Βραζιλία με το Μεξικό από την Λατινική Αμερική. Η κατάσταση όμως των Ελλήνων ήταν και η χειρότερη σε τομείς όπως η εκπαίδευση, τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, τις αποδοχές, το συνολικό εισόδημα τους αλλά και στον πλούτο. Πιο συγκεκριμένα μία έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) που ήρθε στην επιφάνεια έδειξε ότι η ευημερία (well being) ένας τομέας δηλαδή που παίζει μεγάλο ρόλο στην πορεία ενός κράτους είχε πλειοψηφία με άμεσες συνέπειες στο μέσο ελληνικό νοικοκυριό.

Η συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιώντας 11 κριτήρια, στο σύνολο προσπαθεί να μετρήσει την ευημερία στην ελληνική κοινωνία, το αποτέλεσμα αυτής ήταν ότι η Ελλάδα περνούσε το όριο μόνο τριών από αυτών σε σύνολο 34 ανεπτυγμένων κρατών του ΟΟΣΑ ενώ βρισκόταν κάτω από το επιτρεπόμενο όριο στα οκτώ εναπομείναντα κριτήρια. Άμα θέλουμε να τα δούμε πιο συγκεκριμένα η Ελλάδα βρισκόταν πάνω από τον μέσο όρο στον τομέα της κατάστασης της υγείας, στην ισορροπία μεταξύ εργασίας και ζωής καθώς και στην προσωπική ασφάλεια. Εκείνοι οι τομείς που βρίσκονταν κάτω από το όριο ήταν η

εκπαίδευση και οι δεξιότητες, στο εισόδημα και στον πλούτο, την ενασχόληση με τα κοινά, τις θέσεις εργασίας και τις αποδοχές τις κοινωνικές επαφές, τον τόπο διαμονής ,την υποκειμενική ευημερία και τέλος το περιβάλλον.

Η συγκεκριμένη λοιπόν έκθεση αναφέρει ότι η Ελλάδα σημείωσε ανάμεσα στα έτη 2007-2011 μία μαζεμένη μείωση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος των κατοικιών σε ποσοστό 23% κάτι που ήταν συγχρόνως και το μεγαλύτερο ποσοστό ανάμεσα στις χώρες του Οργανισμού. Μεταξύ των ετών 2007-2010 η ανισορροπία στο εισόδημα της αγοράς(χωρίς να υπολογίζονται οι φόροι και μεταβιβάσεις) παρουσίασε μία αύξηση της τάξεως του 2% και βρέθηκε πολύ πάνω από το επιτρεπόμενο όριο του Οργανισμού που βρισκόταν στο 1,2%.

Σύμφωνα με την αναφορά του ΟΟΣΑ το σημείο που η κρίση έπληξε περισσότερο των τομέα της ευημερίας των πολιτών ήταν η μείωση της απασχόλησης καθώς και η μεταβολή προς το χειρότερο των συνθηκών που επικρατούσαν στην δουλειά. Η απασχόληση σημείωσε κάθοδο της τάξεως του 10% μέσα στις περιόδους 2007-2012 ενώ αντιθέτως οι αριθμοί στον τομέα της ανεργίας παρουσίασαν μία άνοδο της τάξεως των 10 ποσοστιαίων μονάδων. Είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι άσχημη κατάσταση, ως αναφορά την απασχόληση, επίδρασε αρκετά στην ζωή των Ελλήνων. Με συνέπεια ο αριθμός των Ελλήνων που έδειχναν πολύ ευχαριστημένοι με την ζωή τους να παρουσιάσει μία τεράστια μείωση από το 57% το 2007 σε 34% το 2011 κάνοντας το αυτομάτως αυτό το μικρότερο ποσοστό μέσα στον ΟΟΣΑ. Συνέπεια της κρίσης ήταν επίσης και η μείωση της εμπιστοσύνης των Ελλήνων ως προς τον τρόπο και την λειτουργία των θεσμών αλλά και της ίδιας της δημοκρατίας.

Ο αριθμός των Ελλήνων που πίστευε ότι η πολιτική σκηνή λειτουργεί ανεπηρεάστη μειώθηκε από το 38% στο 13% ανάμεσα στα έτη 2007-2012. Επιπρόσθετα ένα ποσοστό της τάξεως του 31% ανέφερε ότι το περιβάλλον στο οποίο εργάζεται είναι άσχημο κάνοντας έτσι αυτό το ποσοστό να είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τον μέσο όρο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Όσον αναφορά τις διαφορές ανάμεσα στην ευπορία μεταξύ των δύο φύλων που κατα κανόνα είναι υπέρ των ανδρών παρουσίασαν μία σημαντική μείωση στις περισσότερες χώρες που περιλαμβάνονταν στον ΟΟΣΑ αλλά και στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Πάραυτα οι Ελληνίδες έχουν λιγότερες πιθανότητες ουτως ώστε να εκλεγούν στο κοινοβούλιο είτε να καταλάβουν μία αμοιβόμενη θέση εργασίας. Τέλος πάντα με γνώμονα

την έκθεση που δημοσίευσε ο ΟΟΣΑ η εφημερίδα Wall Street Journal ανέφερε ότι η χώρας εκείνες που σε ποσοστό 20% χαρακτηρίζονται από υψηλό δείκτη ευημερίας είναι η Ελβετία, όλες οι σκανδιναβικές χώρες, η Μεγάλη Βρετανία, η Αυστραλία, ο Καναδάς καθώς και η Νέα Ζηλανδία. Ενώ σε ποσοστό της τάξεως του 60% του συγκεκριμένου οργανισμού εντάσσονται οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες μαζί με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Η Ελλάδα και η Εσθονία είναι οι μόνες χώρες της Ευρωζώνης που βρίσκονται στο 20% των χωρών με το χαμηλότερο δείκτη ευημερίας, μαζί με την Τουρκία, τη Βραζιλία και το Μεξικό.

Έχοντας στο νού μας την έκθεση του ΟΟΣΑ (εκτενή αναφορά της στην προηγούμενη παράγραφο) καθώς και την δύσκολη πραγματικότητα στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας μπορούμε να καταλάβουμε το γιατί η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων φοιτητών αναζητά διέξοδο από την χώρα είτε με την μορφή σπουδών και καλύτερων συνθηκών εργασίας στο εξωτερικό είτε ακόμα και με την μετανάστευση. Ένα στοιχείο που μάλιστα ένας στους δέκα Έλληνες φοιτητές το θεωρεί βέβαιο ότι θα συμβεί. Ένα ακόμα στοιχείο είναι και το σίγουρο «ψαλίδισμα» στα βασικά αγαθά καθώς και τις υπηρεσίες κάτι το οποίο δεν μπορούμε να πούμε ότι προυποθέτει είδηση. Πιο συγκεκριμένα σε έρευνα που τέθηκε σε πράξη το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2012 από την καθηγήτρια του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) Έλση Ντολιοπούλου σε φοιτητές του ΑΠΘ το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών (98,6%) ανέφερε ότι οι οικονομική κρίση που έχει πλείξει την χώρα μας θα επηρεάσει σημαντικά το μέλλον τους. Κάτι το οποίο όμως είναι πολύ εντυπωσιακό και συνάμα ανησυχητικό έχει να κάνει με το αντίστοιχο ποσοστό εκείνων που η κρίση τους έχει επηρεάσει στην ζωή τους από τώρα και φτάνει στα στα λίγο χαμηλότερα επίπεδα του 96,5%.

Όπως καταγράφεται και στην εφημερίδα Καθημερινή, ο κύριος λόγος για τον οποίο οι νέοι νιώθουν ανησυχία είναι η ελληνική αγορά εργασίας η οποία έχει αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της κινούμενης άμμου. Κάνοντας έτσι τους περισσότερους σε ποσοστό 36,6% ανήσυχους στο να βρουν δουλειά. Ένα ποσοστό του 31,9% πιστεύουν ότι οι οικονομικές τους αποδοχές θα επηρεαστούν από την κρίση και συνεπώς θα μειωθούν με επακόλουθο να μην μπορούν να αγοράσουν δικό τους σπίτι, να δημιουργήσουν δική τους οικογένεια με λίγα λόγια να αυτονομηθούν από την οικογένεια τους. Το 17,5% αναφέρει ότι η οικονομική κρίση θα επηρεάσει σημαντικά τις σπουδές τους αλλά και την ψυχολογία τους με το 5,4% να εκφράζει την ανυσηχία του ότι δεν βρίσκουν δουλειά συνδεδεμένη με το

αντικείμενο που έχουν σπουδάσει. Υπάρχουν βέβαια και αυτοί που σε ποσοστό 8,6% έχουν πάρει απόφαση από τα 20 τους χρόνια θα μεταναστεύσουν απευθείας στο εξωτερικό. Η απαισιοδοξία πάντως κυριαρχεί και στον τομέα που έχει να κάνει με το μέλλον της οικογένειας τους με το πολύ μεγάλο ποσοστό του 89,7% να αναφέρει ότι η οικογένεια τους δεν θα μείνει ανεπηρέαστη από αυτά τα γεγονότα.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει την άποψη ότι η μείωση του οικογενειακού εισοδήματος θα οδηγήσει με απόλυτη σιγουριά εκτός από την οδό της λιτότητας στην πώληση περιουσιακών στοιχείων στην μετακόμιση σε σπίτι που να καλύπτει τις νέες οικονομικές της δυνατότητες ακόμα και στην οριστική μετακόμιση στο χωριό ώστε να μειωθούν τα έξοδα αλλά και την έσχατη λύση την οριστική μετανάστευση στο εξωτερικό. Το 6,6% πρόσθεσε ότι λόγω της οικονομικής λιτότητας αλλά και της πτώσης του βιοτικού επιπέδου είναι πολύ πιθανόν να δημιουργούνται εντάσεις μεταξύ των μελών ή των συγγενών. Τέλος σε σχέση με τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στην καθημερινή ζωή των φοιτητών σε έρευνα που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Σύγχρονη Εκπαίδευση» το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών σε ποσοστό 49,5% «ψαλίδισαν» τα τα προσωπικά έσοδα τους από δραστηριότητες όπως η ψυχαγωγία, τα ταξίδια, η αγορά ρούχων, το κομμωτήριο αλλά και δραστηριότητες όπως η εκμάθηση ξένων γλωσσών ,το γυμναστήριο κ.α.

Όχι μόνο οικονομικά αλλά και ψυχικά¹⁴ κοστίζει η συνεχόμενη ύφεση στην χώρα μας, καθώς όλο και περισσότεροι συμπολίτες μας κατευθύνονται στο ντιβάνι του ψυχολόγου.

Οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης μπορεί να χωριστούν σε δυο επίπεδα : μακροκοινωνικά, που αφορούν την οικονομική κατάσταση της χώρας, και μικρό κοινωνικά, που αφορούν τον πολίτη. Τα πρώτα σημάδια του ψυχολογικού αντίκτυπου της ύφεσης για πολλούς έχουν ήδη γίνει εμφανή.

Αρχικά στο άκουσμα της πιθανότητας της οικονομικής ύφεσης στη χώρα μας, γνωρίζοντας και την πορεία άλλων χωρών σε παρόμοια θέση, τα πρώιμα συναισθήματα άρνησης, άγχους και ανασφάλειας, έδωσαν τη θέση τους σε συναισθήματα θύμου και φόβου. Θυμού ως προς αυτούς που συντέλεσαν στην τωρινή κατάσταση και φόβου καθώς αρχίζουμε να αντιλαμβανόμαστε την επερχόμενη αλλαγή του τρόπου ζωής μας.

¹⁴ <http://e-psychology.gr/selfhelp/615-oi-psychologikes-epiptoseis-ths-krishs>

Οι μειώσεις μισθών, συντάξεων, απώλεια εργασίας, αυξήσεις των τιμών κάποιων αγαθών πρώτης ανάγκης, είναι όλα αποτελέσματα του οικονομικού και κατά συνέπεια ψυχικού και ψυχολογικού κόστους της ύφεσης. Η οικονομική αστάθεια σε προσωπικό επίπεδο μπορεί να επιφέρει προβλήματα στις σχέσεις, δυσλειτουργικό χειρισμό καταστάσεων και συναισθημάτων και άλλες διαταραχές, όπως κρίσεις πανικού και κατάθλιψη.

Η οικονομική κρίση αναμφίβολα, επηρεάζει τις ζωές των ανθρώπων και όχι άδικα καθώς φαίνεται να υπάρχουν επιπτώσεις σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης υπόστασης. Πολλές φορές τα τελευταία χρόνια ακούγεται από ειδικούς και μη, ότι οι Έλληνες βιώνουν ένα είδος κατάθλιψης. Παρότι με τον όρο κατάθλιψη κλινικά εννοείται κάτι πολύ διαφορετικό, στον ελληνικό πληθυσμό στοιχεία της συναισθηματικής διαταραχής καθρεπτίζονται στην ελληνική πραγματικότητα. Στενάχωρα συναισθήματα λύπης, αλλά και σκέψεις απόγνωσης για το μέλλον είναι αυτά που βιώνουν άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο. Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί με ποιόν συγκεκριμένο τρόπο βιώνουν οι άνθρωποι την οικονομική κρίση.

Η οικονομική κρίση ως γεγονός που μας απασχολεί ιδιαίτερα πυροδοτεί-ενεργοποιεί αυτόματα αρνητικές σκέψεις τύπου: θα καταστραφούμε (καταστροφοποίηση των πάντων, μεγιστοποίηση αρνητικών γεγονότων, ελαχιστοποίηση θετικών) που έχουν άμεσα αντίκτυπο στο συναίσθημά μας (λύπη, άγχος, κατάθλιψη), στη συμπεριφορά μας (κοινωνική απόσυρση, διενέξεις στο οικογενειακό και επαγγελματικό περιβάλλον) και πληθώρα σωματικών συνεπειών (καρδιαγγειακά, εφίδρωση, ένταση σωματική, αϋπνίες).

3.2 Οι επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό

Λόγω της εμφάνισης της οικονομικής κρίσης η καθημερινότητα αρκετών συνανθρώπων μας άλλαξε καθώς υπήρξαν μεγάλες επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής. Η νέα τάξη πραγμάτων που δημιουργήθηκε στον οικονομικό τομέα και φαίνεται ότι θα στεθεροποιηθεί είναι έχει πολύ μεγάλο αντίκτυπο στην ψυχολογία του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανθρώπων δυσκολεύονται σημαντικά να

αντιμετωπίσουν τις καινούργιες συνθήκες που δημιουργήθηκαν λόγω των νέων οικονομικών μέτρων χάνοντας με αυτόν τον τρόπο την εμπιστοσύνη τους την αίσθηση ασφάλειας που τους διακατείχε καθώς και την σταθερότητα που είχαν μέχρι τότε. Όταν ένας άνθρωπος καταλαβαίνει ότι δεν είναι αυτός που καθορίζει τα γεγονότα που συμβαίνουν στην ζωή του αισθάνεται θύμα των οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συμβαίνουν γύρω του με συνέπεια να οδηγείτε σε τάσεις απόγνωσης, πανικού αλλά και απελπισίας που εξωτερικεύονται με κατάθλιψη αλλά και επιθετικότητα.

Η ψυχοσύνθεση των ανθρώπων αυτές τις μέρες χαρακτηρίζονται από από το αίσθημα ότι δεν υπάρχει καμία σιγουριά για το παρόν αλλά και για το μέλλον. Έτσι λοιπόν και μόνο η ιδέα μίας πιθανής απώλειας συνήθειας που μπορεί κάποια στιγμή να σταματήσει αναστατώνει τα συναισθήματα καθώς και αποδιοργανώνει την σκέψη αλλά και την συμπεριφορά του κάθε ανθρώπου ενώ ταυτόχρονα μειώνει την αυτοεκτίμηση μας και επιδρά σημαντικά στην προσωπική αλλά και κοινωνική ζωή μας. Η συγκεκριμένη λοιπόν κατάσταση επηρεάζει το αίσθημα ασφάλειας που νιώθει ο κάθε άνθρωπος και περιορίζει τις δυνατότητες του. Ενώ οι άνθρωποι εκείνοι που οι κρίση δεν τους έχει επηρεάσει ακόμα στην ιδέα και μόνο ότι κάποια στιγμή υπάρχει το ενδεχόμενο να χάσουν την δουλειά τους μπορεί να παρουσιάσουν διαταραχή στην συμπεριφορά τους με συνέπεια την εμφάνιση άγχους και μελαγχολίας. Οι αντιδράσεις¹⁵ που εμφανίζει ο κάθε άνθρωπος μπροστά στην αίσθηση της απώλειας είναι τα εξής:

- α) Άρνηση
- β) Θυμός
- γ) Διαπραγμάτευση
- δ) Κατάθλιψη
- ε) Αποδοχή

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης μία από τις μεγαλύτερες απώλειες που μπορεί να νιώσει κάποιος είναι η έλλειψη δουλειάς η αλλιώς η ανεργία. Μάλιστα σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και δημοσίευσε η εφημερίδα New York Times η ανεργία σε ποσοστό του 25% είναι συνυφασμένη με την νοσηρότητα καθώς και με

¹⁵ <http://kozanimedia.gr/?p=83469>

τον μεγάλο αριθμό θανάτων του πληθυσμού που τους επηρεάζει η οικονομική κρίση. Μάλιστα η κρίση σε 26 χώρες της Ευρώπης από τις περιόδους μεταξύ 1970-2007 συνδέθηκε με μεγάλη αύξηση του αριθμού ψυχικών διαταραχών καθώς και με τον αλκοολισμό. Υπήρχαν μάλιστα και οι περιπτώσεις εκείνων που είχαν εντονότερα συμπτώματα στρες και δυσφορίας στην ιδέα ότι μπορεί να έχαναν την δουλειά τους παρά σε εκείνους που όντως την έχασαν. Αυτό λοιπόν συμβαίνει γιατί με την ανεργία καθώς και με την ανασφάλεια στον εργασιακό τομέα λαβώνονται οι 2 βασικές τομείς της εργασίας, 1) το ατομικό εισόδημα καθώς και 2) το εργασιακό status (Probst, 2005). Καθώς η μείωση του εισοδήματος καθενός ξεχωριστά επιδρά στην ανέχεια, την αδυναμία εκπλήρωσης των τωρινών οικονομικών υποχρεώσεων καθώς και την οικονομική πίεση ότι το εισόδημα είναι ανεπαρκές. Μέσα απ' όλα αυτά εμφανίζεται το άγχος το οποίο συνήθως χαρακτηρίζει κοινωνίες που έχουν πληγεί από οικονομική κρίση όπως στην προκειμένη περίπτωση αυτή της Ελλάδας. Ενώ λοιπόν από το άγχος είναι συνηθισμένο να επηρεάζονται τα φτωχότερα κοινωνικά επίπεδα αλλά και οι άνεργοι το άγχος και το εργασιακό στρες επηρεάζουν και τα ισχυρότερες κοινωνικές βαθμίδες της κοινωνίας.

Με τα νέα αυτά δεδομένα που δημιουργούνται λόγω της οικονομικής κρίσης φτάνουμε με ακρίβεια στην καθίζηση ενός συστήματος οικονομίας το οποίο είχαμε συνηθίσει να λειτουργούμε τα τελευταία χρόνια. Έτσι λοιπόν συμπεριφορές που τα προηγούμενα χρόνια ήταν αποδεκτές τώρα πια αποδεικνύονται φτωχές. Άνθρωποι που τα προηγούμενα χρόνια ήταν εξαρτημένοι σε ένα καταναλωτικό τρόπο ζωής και μόνο στην σκέψη ότι μπορεί να χάσουν την δυνατότητα του «shopping therapy» έπεφταν σε κατάθλιψη. Με αυτόν τον τρόπο και επειδή δεν ήταν συνηθισμένοι στο να ικανοποιούν τις ανάγκες τους μέσα από άλλα μέσα εκτός της κατανάλωσης δεν είχαν την ικανότητα να διαχειριστούν τα αρνητικά συναισθήματα τους. Γεννάται λοιπόν το ερώτημα πως μπορούμε να μεγαλώσουμε σε μία κοινωνία που έχει βασιστεί σε αξίες όπως το «καταναλώνω άρα υπάρχω».

Σύμφωνα με έρευνες υπάρχει μεγάλη συσχέτιση μεταξύ της αύξησης του αριθμού των ατόμων που πέφτουν σε κατάθλιψη καθώς και εκείνων που φτάνουν στην «διέξοδο» της αυτοκτονίας είτε την πραγματοποιούν με τα αυξανόμενα νούμερα της ανεργίας και της μη ασφάλειας στον εργασιακό χώρο. Μία έρευνα που πραγματοποίησε το πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ σε χώρες της ευρώπης περιλαμβανομένης και της Ελλάδας καταγράφηκε ότι το έτος 2008 η ανεργία σημείωσε σημαντική αύξηση όπως και οι αντίστοιχοι αριθμοί

αυτοκτονιών. Στην πράξη η ανεργία ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 3% ενώ το ποσοστό των αυτοκτονιών παρουσίασε αύξηση κατά 4,45% σε ηλικίες κάτω των 65 χρονών. Το συγκεκριμένο φαινόμενο δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι κάτι που το βλέπουμε για πρώτη φορά καθώς το 1998 και συγκεκριμένα στην Νότιο Κορέα αρκετοί άνθρωποι οδηγήθηκαν από την οικονομική κρίση αλλά και τον μεγάλο αριθμό της ανεργίας έφθασαν στην αυτοκτονία. Σύμφωνα μάλιστα με την παγκόσμια επιστημονική βιβλιογραφία αυτό το φαινόμενο ονομάστηκε «IMF Suicides» ή «αυτοκτονίες του ΔΝΤ».

Το άγχος είναι άλλη μία κατάσταση η οποία στην σημερινή εποχή διακρίνει την πλειοψηφία των ανθρώπων. Ως άγχος μπορούμε να ερμηνεύσουμε μία κατάσταση που καλλιεργεί ο οργανισμός του ανθρώπου ούτως ώστε να αντιμετωπίσει εξωτερικές συνθήκες (συνήθως απειλητικές προς αυτόν) και ενώ μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία κατάσταση σχετικά συνηθισμένη δεν παύει να είναι δυσάρεστη. Το λεγόμενο και οικονομικό άγχος μπορεί αν χαρακτηριστεί ως μία κατάσταση «ύπουλη» αλλά και διαβρωτική ως προς την ατομική ψυχολογία μιας και τον κίνδυνο τον οποίο διατρέχουμε δεν μπορούμε να τον «δούμε» οπτικά και είναι μία κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από συνεχή και παρατεταμένη διάρκεια θέτωντας ερωτηματικά στο κατά πόσο θα καταφέρουμε να τα βγάλουμε πέρα και να ξεπεράσουμε την κρίση που έχει δημιουργηθεί. Το αίσθημα του άγχους μπορεί να παρουσιαστεί από τα εξής ακόλουθα συμπτώματα:

Στο Σώμα:

1. Μυο-σκελετικοί πόνοι
2. Προβλήματα Μνήμης
3. Κόπωση
4. Πονοκέφαλος -ζαλάδες
5. Ταχυκαρδίες-αρρυθμίες
6. Αναπνευστικά προβλήματα-άσθμα
7. Εναισθησία ανοσοποιητικού συστήματος
8. Πεπτικές διαταραχές

Στο Συναίσθημα:

1. Κατάθλιψη
2. Κυκλοθυμία

3. Συναισθηματική Κόπωση
4. Απομόνωση
5. Υπερδιέγερση
6. Εκνευρισμός
7. Φόβος

Στη Συμπεριφορά:

1. Εριστικότητα
2. Έλλειψη Κοινωνικότητας
3. Απάθεια
4. Έλλειψη συνέπειας
5. Βανδαλισμοί-φωνές
6. Κατανάλωση αλκοόλ & τσιγάρου
7. Μείωση Απόδοσης

Στη Σκέψη:

8. Αδυναμία συγκέντρωσης
9. Αρνητικές σκέψεις
10. Αναποφασιστικότητα
11. Βιαστικές αποφάσεις
12. Βραχυπρόθεσμη και όχι μακροπρόθεσμη σκέψη
13. Λανθασμένη κρίση

Οι λύσεις που πρέπει να βρεθούν έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση, που όπως φαίνεται δεν θα αλλάξει άμεσα, είναι η εύρεση τρόπων-λύσεων έτσι ώστε να μπορούμε να είμαστε καλά στην υγεία μας αλλά και να εναρμονιζόμαστε μέσα σε αυτή. Τρόποι αντιμετώπισης μπορεί να είναι η διατήρηση της ψυχραιμίας μας, η θετική σκέψη στα όρια βέβαια του ρεαλισμού και όχι της υπέρμετρης ωραιοποίησης της κατάστασης στο να φτάνουμε δηλαδή στο άλλο άκρο, έτσι ώστε να αναγνωρίζουμε τα πραγματικά προβλήματα και αν προσπαθήσουμε να βρούμε μία λύση έτσι ώστε να τα αντιμετωπίσουμε. Με αυτόν τον τρόπο επικεντρώνοντας στις πραγματικές μας ανάγκες και στον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να τις επιτύχουμε προετοιμάζουμε τις ενέργειες μας και μεγαλώνει το αίσθημα ελέγχου μέσα από τις δύσκολες καταστάσεις που αντιμετωπίζουμε.

Με το να υπονομεύουμε τις ατομικές ικανότητες μας το μόνο που μπορεί να καταφέρουμε είναι να μας κυριεύσουν αισθήματα όπως η αβεβαιότητα και ο πανικός και να μας απομακρύνουν από τον σωστό σχεδιασμό που έχουμε κατασκευάσει με συνέπεια να μην μπορούμε να αντιμετωπίσουμε καταστάσεις που δεν ευθυνόμαστε εμείς για αυτές αλλά έχουν επιβληθεί σε εμάς από τρίτους. Η λύση λοιπόν είναι η ορθολογική σκέψη έτσι ώστε να μείνουμε μακριά από αρνητικές σκέψεις αλλά και συναισθήματα. Πρέπει να ενισχύσουμε την ψυχολογία μας με νέες ιδέες και δράσεις έτσι ώστε να μπορο΄θμε να αντιμετωπίσουμε την οικονομική κρίση και οποιαδήποτε δυσκολία μας παρουσιαστεί μέσα σε αυτή. Γίνεται πλέον αντιληπτό ότι είτε λέγοντας οικονομική κρίση είτε άγχος αναφερόμαστε σε μία κατάσταση η οποία είναι πολύ πιθανόν να υπάρχει στην ζωή μας και επομένως δεν είναι μόνο οι αρνητικές καταστάσεις που μπορεί να συμβαίνουν μέσα σε αυτή δυσάρεστες αλλά και ο τρόπος με τον οποίο εμείς θα τις αναγνωρίσουμε και θα τις αντιμετωπίσουμε.

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επιφέρει αλυσίδα συνεπειών που προβάλλουν τις εύθραυστες όψεις του οικονομικού συστήματος, ενώ ο άμεσος αλλά και μακροπρόθεσμος αντίκτυπος στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό ενδέχεται να είναι βαθύς και μεγάλης διάρκειας. Οι πλέον προφανείς εντοπίζονται άμεσα στα πεδία της απασχόλησης και της ανεργίας, ενώ, σε βάθος χρόνου, μέσω ποικίλων διαδρομών, θα επηρεάσουν και ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, στις οποίες, λαμβάνοντας υπόψη τη διάρκεια και την ένταση της οικονομικής ύφεσης, θα προστεθούν και νέες κοινωνικές ομάδες που σε άλλη περίπτωση, θα έμεναν ανεπηρέαστες.

Το φαινόμενο του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας, με τη μορφή, την έκταση και την ένταση που προσλαμβάνει τα τελευταία χρόνια και, κυρίως, μετά την έναρξη της οικονομικής ύφεσης, αποτελεί φαινόμενο πρωτόγνωρο για την Ελλάδα, μία χώρα που η αλληλεγγύη μεταξύ των άτυπων κοινωνικών δικτύων στήριξης (όπως η οικογένεια) εξακολουθεί να έχει σχετική ισχύ. Η κοινωνικό-οικονομική ανασφάλεια συνδέεται με εμπόδια πρόσβασης και παραμονής στην αγορά εργασίας και ελλείψεις που έχουν σχέση με το εισόδημα, το επίπεδο ποιότητας ζωής, την κατανάλωση, τη στέγαση κ.λπ. Εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης, το ζήτημα των ανισοτήτων που σχετίζονται με τη φτώχεια των χαμηλόμισθων και των εργαζόμενων φτωχών, σε συνδυασμό με τις αυξημένες, πλέον, πιθανότητες ένταξης σε ευέλικτα καθεστώτα εργασίας, θα εξακολουθήσουν να οξύνονται σημαντικά.

Θεωρούμε ότι πολλά νοικοκυριά που είχαν λάβει υψηλά δάνεια θα βρεθούν υπερχρεωμένα, ανήμπορα να σηκώσουν τα επιπλέον βάρη που συνεπάγονται η οικονομική ύφεση, η μείωση αποδοχών και ο πιθανός εξαναγκασμός σε εργασιακή εφεδρεία ή η έξοδος από την αγορά εργασίας. Δανειολήπτες που ανήκουν σε κατώτερα ή και μεσαία εισοδηματικά στρώματα, με ιδιόκτητη κατοικία και μια μικρή περιουσία, σε περίπτωση απώλειας εργασίας ή ασθένειας, θα βρεθούν σε δεινή θέση και θα έλθουν αντιμέτωποι με την ανεργία, την υπερχρέωση και τον οικονομικό αποκλεισμό.

Σκοπός αυτής της πτυχιακής είναι να αναδειχθούν ορισμένα σημαντικά μεθοδολογικά και εννοιολογικά προβλήματα σχετικά με την κατανόηση της πολυδιάστατης φτώχειας, τα οποία έχουν βαρύτητα κατά την τρέχουσα οικονομική ύφεση. Ειδικότερα, θα επιχειρήσουμε να καταδείξουμε ότι, πέρα από τα συμπεράσματα στα οποία οδηγεί η χρήση ορισμένων συμβατικών όρων σχετικά με το επίπεδο των τιμών και των δεικτών εισοδηματικής φτώχειας, λόγω της παρατεταμένης και εντεινόμενης οικονομικής ύφεσης, αναδεικνύεται η μεγάλη σημασία και άλλων διαστάσεων και πτυχών που χαρακτηρίζουν τις νέες και ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, οι οποίες, υπό διαφορετικές συνθήκες, θα ήταν «αμελητέας συχνότητας» και χωρίς επαρκή εμπειρική τεκμηρίωση.

Βασική μας υπόθεση είναι ότι η οικονομική κρίση καθιστά τον οικονομικό αποκλεισμό τη σημαντικότερη συνιστώσα του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το κεντρικό ερώτημα στο οποίο θα επιχειρήσει να απαντήσει η παρούσα εργασία είναι σύνθετο και έχει ως εξής: είναι μόνο τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα μεταξύ των ομάδων υψηλού κινδύνου για χρηματοπιστωτικό αποκλεισμό και υπερχρέωση, ή, λόγω της κρίσης, επηρεάζονται και νοικοκυριά με μεσαία εισοδήματα. Ποια είναι η σύνθεση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, πόσο και πώς έχουν επηρεαστεί από την οικονομική ύφεση και ποιές οι στρατηγικές επιβίωσης που αναπτύσσουν;

Η πτυχιακή στρέφεται αρχικά γύρω από την κατανόηση της «πολυδιάστατης φτώχειας» και του οικονομικού αποκλεισμού, που είναι σχετικά νέες έννοιες κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. και συνδέονται άμεσα με τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στην συνέχεια, μεταξύ άλλων, ακολουθώντας μεθοδολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, αναγνωρίζεται ότι ο

οικονομικός αποκλεισμός και η φτώχεια αποκτούν σύνθετες και πολυδιάστατες μορφές και συνδέονται άμεσα μεταξύ τους καθώς και με την υλική στέρηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η ανάλυση συμπληρώνεται με την παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών της φτώχειας, της υλικής στέρησης και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, κυρίως με στοιχεία από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SiLC), καθώς και με άλλα περισσότερο επίκαιρα διαθέσιμα στοιχεία και σχετικά δημοσιεύματα για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά.

3.3 Χρηματοπιστωτικός αποκλεισμός και υπερχρεωμένα νοικοκυριά¹⁶

Όσο η οικονομική ύφεση επιδεινώνεται, όσο οι αμοιβές μένουν στάσιμες ή μειώνονται και τα επιδόματα που συμπληρώνουν τις αποδοχές εξανεμίζονται, πολλά νοικοκυριά υπερχρεώνονται σε τέτοιο βαθμό που δεν έχουν πλέον τη δυνατότητα να εξυπηρετούν τα χρέη τους. Καθώς δεν διαθέτουν αξιόπιστη αγοραστική δύναμη, χωρίς δυνατότητες απεγκλωβισμού από την υπερχρέωση, οδηγούνται σε χρηματοπιστωτική περιθωριοποίηση και αδυνατούν να συμμετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Αυτό είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικό για όλους εκείνους που πέρασαν το κατώφλι της ανεργίας, αλλά είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα και για όλους τους δανειολήπτες με χαμηλά και μεσαία εισοδήματα.

Επίσης, οι χρηματοοικονομικά αποκλεισμένοι είναι πιο ευάλωτοι σε είδη κινδύνων που μπορούν να καλυφθούν από ασφάλιση (π.χ. ασφάλεια ζωής, κατοικίας, υγείας ή ιδιωτική σύνταξη κ.λπ.). Τα άτομα που δεν μπορούν να διαχειριστούν το εισόδημα που λαμβάνουν, αντιμετωπίζουν μια σειρά προβλημάτων όταν συνταξιοδοτηθούν, όπως, π.χ. την έλλειψη αποταμίευσης, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα δίκτυο ασφάλειας σε οποιονδήποτε μη αναμενόμενο κίνδυνο.

¹⁶ http://www.grsr.gr/preview.php?c_id=464

Ο χρηματοπιστωτικός αποκλεισμός στη χώρα μας και σε άλλες χώρες της ΕΕ συνδέεται συχνά με τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά, δηλαδή νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν δυσκολία να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους, να αποπληρώσουν τα δάνεια τους, να πληρώσουν το ενοίκιο τους ή άλλους τρέχοντες λογαριασμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008).

Είναι προφανές ότι κάποιος που αδυνατεί να αποπληρώσει το χρέος του είναι ευάλωτος στον κίνδυνο της φτώχειας. Στην Ιρλανδία και τη Γαλλία, η υπερχρέωση δημιουργεί προβλήματα στην πρόσβαση ή στη διατήρηση της εργασίας. Στη Γερμανία, οι ασυνεπείς πιστωτικές συναλλαγές λειτουργούν αρνητικά και σε άλλους τομείς, όπως, π.χ., στην απόκτηση κινητής τηλεφωνίας ή στη χρηματοδοτική μίσθωση (leasing). Έτσι, η υπερχρέωση οδηγεί σε χρηματοοικονομικό αποκλεισμό και αυτό, σε ένα βαθμό, γίνεται εμφανές με τις δυσκολίες πρόσβασης σε νέες πιστώσεις. Σε πολλές χώρες (π.χ. Γερμανία), η υπερχρέωση και η κακή πιστωτική διεκπεραίωση καταχωρείται μέσω ειδικών υπηρεσιών και χρησιμοποιείται από τις τράπεζες ως δείκτης υψηλού κινδύνου για τον αποκλεισμό των πελατών που είναι ασυνεπείς. Επιπροσθέτως, πολλοί πελάτες, που έχουν ήδη προβλήματα, δεν ρισκάρουν την πρόσβαση σε χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες, όπως, π.χ., το άνοιγμα ενός τρεχούμενου λογαριασμού ή μιας πιστωτικής κάρτας.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η πραγματικότητα της φτώχειας και του οικονομικού αποκλεισμού προσλαμβάνει περισσότερο σύνθετο χαρακτήρα. Πολλαπλά κοινωνικά μειονεκτήματα και υλική στέρηση, σε συνδυασμό με διάφορους παράγοντες κινδύνου, όπως η έλλειψη βασικών πόρων, η επισφαλής απασχόληση, η αδυναμία αποπληρωμής δανείων και εκπλήρωσης τρεχουσών οικονομικών υποχρεώσεων αποτελούν στοιχεία ύψιστης σημασίας για τον καθορισμό των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού και προσεγγίζονται όχι μόνο με παραδοσιακούς αλλά και με νέους δείκτες μέτρησης.

3.4 Η ύφεση έχει επιπτώσεις και για τη δημόσια υγεία στην Ελλάδα

Η ποιότητα της οικονομικής ανάπτυξης¹⁷ ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο υγείας των πολιτών. Ένα από τους πιο σημαντικά βάρόμετρα της οικονομικής ανάπτυξης είναι το

¹⁷ <http://www.ygeianet.gr/box/fck/file/21%20ethnos3.pdf>

κατα κεφαλήν εθνικό εισόδημα το οποίο είναι συνδεδεμένο με πολύ σημαντικούς δείκτες υγείας όπως για παράδειγμα η προσδωκόμενη διάρκεια ζωής. Το εθνικό εισόδημα έχει να κάνει με την οργάνωση, την κατανάλωση αλλά και τα έξοδα που αφορούν τις δημόσιες υπηρεσίες Υγείας και είναι τομείς οι οποίοι με την σειρά τους λειτουργούν ως βαρόμετρα για τους δείκτες υγείας αλλά την προσδωκόμενη διάρκεια ζωής. Κοινώς μεγαλύτερο εθνικό εισόδημα σημαίνει και αυτομάτως μεγαλύτερες δαπάνες υγείας συνεπώς σε καλύτερο επίπεδο στον τομέα της υγείας. Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η μείωση του εισοδήματος καθώς και των δαπανών υγείας παίζει σημαντικό ρόλο στην πρόσβαση, παραγωγή αλλά και την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της φροντίδας.

Το αίσθημα που προκαλούσε ο φόβος τυχόν απόλυσης καθώς και η τυχόν μεταβολή των εργασιακών συνθηκών προς το χειρότερο αλλά και η καθήζηση του εισοδήματος έχουν μεγάλη επίπτωση στον τομέα της συναισθηματικής, ψυχικής και σωματικής υγείας του ατόμου. Οι χώρες που έχουν χτυπηθεί από την οικονομική κρίση παρουσιάζουν μία σημαντική αύξηση σε περιστατικά που αφορούν την ψυχοπαθολογία, το πρόβλημα του εθισμού και εξάρτησης από ουσίες αλλά και τέλος την υιοθέτηση μη υγιούς τρόπου ζωής. Η οικονομική κρίση πιέζει αρκετά την λειτουργία των των συστημάτων ασφάλισης και παροχής υπηρεσιών υγείας. Αυτό οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης των υπηρεσιών Υγείας καθώς και των κοινωνικών επιδομάτων προστασίας κάτι το οποίο όμως έρχεται σε αντιδιαστολή με τα αυξημένα δημόσια ελλείμματα, την ανεργία αλλά και την μείωση στα φορολογικά έσοδα και τις εισφορές.

Πολλές μελέτες σχετικές με την οικονομική κρίση αναφέρουν ότι η προστασία του τομέα της δημόσιας υγείας και αλληλεγγύης προϋποθέτει ενίσχυση και ύπαρξη περαιτέρω οικονομικών πηγών αλλά συνήθως συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο από το επιθυμητό. Έτσι λοιπόν δεν είναι εύκολο για κανέναν να παραβλέψει τα αποτελέσματα των μελετών που αναφέρουν ότι στην Ελλάδα μέχρι και το 2009 υπήρχε μειωμένη αποδοτικότητα, σπατάλη, αλλά και αναποτελεσματικότητα. Βέβαια αυτό δεν μπορεί να μας κάνει να παραβλέψουμε ότι η Ελλάδα είχε έναν από τους χαμηλότερους αριθμούς σε δημόσιες δαπάνες Υγείας ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ αλλά και συγχρόνως έναν από τους υψηλότερους αριθμούς που έχουν να κάνουν με την ιδιωτική δαπάνη. Καταλαβαίνουμε ότι ευρωστία στον τομέα της υγείας και των υπηρεσιών Υγείας σημαίνει αυτόματα και καλύτερη οικονομία. Έρευνες μάλιστα έχουν καταγράψει ότι μία αύξηση έως και 30% στην οικονομική ανάπτυξη τα

τελευταία 40 χρόνια έχει να κάνει κυρίως με την καλιτέρευση των δεικτών Υγείας και την αύξηση του προσδοκόμενου ορίου ζωής.

Τέλος σαν συμπεράσμα απ'όλα αυτά μπορούμε να εξάγουμε ότι η οικονομική κρίση μπορεί να έχει πάρα πολλές και καιρίες επιπτώσεις στην κοινωνική υγεία εξαρτώμενη από διαφορετικούς μηχανισμούς. Πρέπει χωρίς δεύτερη σκέψη να υπάρξει μείωση στην αναποτελεσματικότητα καθώς και οι ανεπάρκειες στο σύστημα Υγείας της χώρας έτσι ώστε να προστατευθούν οι λιγότερα δυνατές ομάδες του πληθυσμού που το έχουν και περισσότερο ανάγκη και να προαχθεί η δημόσια Υγεία των πολιτών.

Η υποχώρηση και η ολιγάρκεια λόγω της οικονομικής κρίσης οδήγησαν τις υπηρεσίες υγείας της Ελλάδας σε μία μεγάλη κάμψη έχοντας αυτό ως συνέπεια να επηρεαστεί αρκετά ο τομέας της δημόσιας υγείας στην χώρα μας όπως αυτό εκφράστηκε από Έλληνες αλλά και Αμερικανούς επιστήμονες. Μελετητές από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και πιο συγκεκριμένα από το τμήμα Ιατρικής σε συνεργασία με εκείνους από το Πανεπιστήμιο του Νέου Μεξικό με τον καθηγητή Αλέξη Μπένο και επικεφαλή της ελληνικής ομάδας τον Ηλία Κονδύλη δημοσίευσαν σε αμερικάνικο περιοδικό υπεύθυνο για θέματα δημόσια υγείας «American Journal of Public Health» ένα κείμενο με το οποίο συνδιάζουν την οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην χώρα μας σε συσχετισμό με τις υπηρεσίες και και το επίπεδο της δημόσιας υγείας στην ελληνική κοινωνία. Το τελικό συμπεράσμα που βγήκε είναι ότι η αλυσίδα δείκτες-κλειδιά που αφορούν την δημόσια υγεία του τόπου χειροτέρεψαν ακόμη περισσότερο και έδρασε σε συνδυασμό με την ύφεση και τις πολιτικές λιτότητας.

Οι μελετητές κατέγραψαν φαινόμενα όπως η συνεχής αυξανόμενη τάση στις αυτοκτονίες, οι ψυχικές παθήσεις, η αύξηση της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών, τον λοιμωδών νόσων κ.α παθήσεων που η κρίση είτε τις επανέφερε στην επιφάνεια είτε τις γιγάντωσε. Ακόμα λόγω της ύπαρξης μεγάλου αριθμού ανέργων αλλά και της μείωσης των ατομικών εισοδημάτων η ασθενείς λιγόστεψαν τις επισκέψεις τους σε ιδιώτες γιατρούς-νοσοκομεία και αυτό συνέβαλε στην αύξηση της ζήτησης των ήδη επιβαρυσμένων δημοσίων υπηρεσιών υγείας. Ο υπεύθυνος ερευνητής Η.Κονδύλης χαρακτήρισε την κατάσταση «πολύ χειρότερη απ'ότι φανταζόμασταν» ενώ ο Αμερικανός ερευνητής και καθηγητής κοινωνιολογίας και ιατρικής Χάουαρντ Γουέιτς κιν φοβήθηκε ότι η Ελλάδα αρχικά και στην

συνέχεια άλλες χώρες καθώς και στην συνέχεια οι ΗΠΑ θα επηρεάζοντουσαν με την ίδια επειδήνωση στον τομέα της δημόσιας υγείας με συνέπεια να εφαρμοστούν πάνω κάτω οι ίδιες περικοπές.

Από κοινού λοιπόν και οι Έλληνες και οι Αμερικάνοι ερευνητές υποστήριξαν ότι πρέπει να εφαρμοστεί μία αύξηση των δημόσιων δαπανών στον τομέα της υγείας έτσι ώστε να μην τεθεί σε κίνδυνο η υγεία των πολιτών της χώρας. Άλλωστε το διεθνούς φήμης περιοδικό «Nature» δημοσίευσε στις σελίδες του ένα κείμενο της Βαρβάρας Τραχανά, επίκουρης καθηγήτριας κυταρικής βιολογίας στο Ιατρικό τμήμα του πανεπιστημίου Θεσσαλίας η οποία ανέφερε ότι λόγω της κρίσης και των χρηματοδοτικών περικοπών που υφίστανται οι τομέας της έρευνας στην Ελλάδα καθώς και το σταμάτημα των προσλήψεων οι νέοι ερευνητές σταμάτησαν να ψάχνουν για απασχόληση και άρχισαν να φεύγουν με κατεύθυνση το εξωτερικό με φυσιολογική συνέπεια ο πολύ σημαντικός τομέας της επιστήμης στην χώρα μας να κάνει σημαντικά βήματα προς τα πίσω.

Μπορούμε να καταλάβουμε ότι λόγω της έλλειψης οικονομικών πόρων τα ελληνικά πανεπιστήμια καθώς και τα ερευνητικά κέντρα δεν μπορούσαν να υποστηρίξουν την πραγματοποίηση της δημιουργικής έρευνας θέτωντας την έτσι σε κίνδυνο. «Το νεανικό εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, ένας παράγων-κλειδί για την ανάπτυξη, εξαφανίζεται ακριβώς όταν η κοινωνία το χρειάζεται περισσότερο» όπως χαρακτηριστικά γράφει. Κάποια από τα μέτρα που θα πρέπει να υλοποιηθούν έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η ύφεση στον τομέα της δημόσιας υγείας είναι:

- α) Παροχή υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης σε άτομα που έχουν πληγεί από την οικονομική κρίση.
- β) Βοήθεια σε κοινωνικές ομάδες που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την κρίση(ευπαθείς ομάδες όπως οι ηλικιωμένοι, τα παιδιά κ.α)
- γ) Ενημέρωση των ατόμων σχετικά με θέματα υγείας.
- δ) Πρόληψη μεταδοτικών ασθενειών.
- ε) Εξασφάλιση υγιούς περιβάλλοντος και ασφάλειας των τροφίμων καθώς και έτερων καταναλωτικών αγαθών.

ζ) Ενδυνάμωση της δράσης του Αντιναρκωτικού Συμβουλίου σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας σε σχέση με τις ψυχοτρόπες ουσίες στα πλαίσια της συγκεκριμένης στρατηγικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Προτάσεις για έξοδο της χώρας από την κρίση

Με μελέτη που έδωσε στην δημοσιότητα το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet¹⁸ αναγράφονται δεκατρείς τρόποι εξόδου της χώρας από την οικονομική κρίση. Με πολιτικές που υπερβαίνουν τα στενά όρια των δεσμεύσεων της χώρας με τους δανειστές της παραθέτουν οι καθηγητές Γιάννης Βαληνάκης, Πάνος Καζάκος καθώς και ο Ναπολέων Μαραβέγιας σε μία μελέτη που δημοσίευσε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η συγκεκριμένη έκθεση που δημιουργήθηκε με την συνεργασία μίας αρκετά μεγάλης ομάδας μελών της ΔΕΠ, πολιτικούς, ειδικούς εμπειρογνώμονες, εκπροσώπους φορέων, ευρενητών καθώς και βοηθών ερευνητών με σκοπό την συγκέντρωση ,την καταγραφή και την σύνθεση προτάσεων και ιδεών έτσι ώστε να εξέλθει η Ελλάδα από την οικονομική κρίση στην οποία έχει περιέλθει.

Οι συντάκτες της συγκεκριμένης έκθεσης στις προτάσεις που παραθέτουν επί χάρτου για την έξοδο της Ελλάδας από την οικονομική κρίση αναφέρουν ότι οι στόχοι αυτοί και οι λύσεις είναι εξαιρετικά φιλόδοξοι και ελάχιστα ρεαλιστικοί καθώς έχουν να κάνουν με προοπτικές που δεν υφίστανται τουλάχιστον τώρα και συνεπώς είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν την συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Συνεχίζοντας αναφέρουν ότι πρέπει να αφήσουμε στην άκρη τυχόν θεωρητικά σχέδια που έχουμε σκεφθεί και να επικεντρωθούμε κυρίως σε μία πρακτική αλλά και εφαρμόσιμη, σε μία μακροχρόνια στρατηγική που θα επέτρεπε στην Ελλάδα μέσα από την ασφάλεια μίας πολιτικής και οικονομικής ενωμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης να μπορούσε να δημιουργήσει και να εξάγει υπηρεσίες υψηλής ποιότητας με βάση τα φυσικά της πλεονεκτήματα στους πολίτες της αλλά και γενικότερα στον πολιτισμό. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη μελέτη μίας και η πολιτική της χώρας είναι φυσικά η παραμονή στην Ευρωζώνη είναι αναγκαίο να εφαρμοσθούν πολιτικές που θα ξεπερνούν τα Μνημόνια που έχουν επιβληθεί. Οι πολιτικές λοιπόν αυτές θα πρέπει να περιληφθούν σε ένα συνολικό σχεδιασμό που σκοπό θα έχει την: α) μακροχρόνια στόχευση και την διάσπαση σε τομείς και κλάδους, β) άμεση απόδοση, έτσι ώστε να βρεθούν άμεσες λύσεις σε καιρία προβλήματα όπως για παράδειγμα η ανεργία αλλά και η

¹⁸ <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=532550>

έξοδος από την οικονομική κάμψη που έχει περιέλθει η χώρα μέσα από επενδύσεις και αύξηση του τομέα των εξαγωγών.

Με αυτό σαν δεδομένο πρέπει να υπάρξει άμεση αλλαγή στην οικονομική πολιτική προσαρμογής με διεύθυνση προς την μείωση των καταναλωτικών και την αύξηση των επενδυτικών δαπανών καθώς και μείωση των συντελεστών φορολόγησης ώστε με αυτόν τον τρόπο να υπάρξει σημαντική ώθηση στην οικονομία του τόπου μέσω των δημόσιων επενδύσεων (πόροι από το ΕΣΠΑ) αλλά και να υπάρξει κινητοποίηση στις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες μειώνοντας παράλληλα την φορολογία και περιορισμό της φοροδιαφυγής. Όπως μάλιστα αναφέρεται στην έκθεση σημαντικός όρος για την οποιαδήποτε αναπτυξιακή πολιτική είναι μείωση του μεγέθους του Δημόσιου Τομέα αλλά και πιο συγκεκριμένα η ποιοτική βελτίωση του με την αξιολόγηση δομών, διαδικασιών καθώς και προσώπων.Ενώ συγχρόνως προϋποθέτει την δημιουργία σταθερού και απλού φορολογικού συστήματος έτσι ώστε να εξορθολογικευτούν οι δημόσιες οικονομίες της χώρας.

Συνεχίζοντας αναφέρεται ότι η τήρηση των νόμων προς πάσα κατεύθυνση, η σταθεροποίηση των κανόνων και των διαδικασιών θα πρέπει να είναι αδιαπραγμάτευτη κάτι το οποίο όμως θα πρέπει να το αναφέρουμε καθώς η μη εφαρμογή των νόμων και τον κανόνων ακόμα και από τον τομέα της δικαιοσύνης οδηγεί τις περισσότερες φορές στην παρακοή των νόμων συνεπώς στην διαφθορά. Πρέπει μάλιστα να δώσουμε μεγάλη σημασία στον χωροταξικό σχεδιασμό αλλά και στον καθορισμό χρήσεων γης έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί αναπτυξιακή πολιτική. Ενώ με την βελτίωση στην ποιότητας της εκπαίδευσης προς όλες τις βαθμίδες (από την πρωτοβάθμια μέχρι τα πανεπιστήμια και τα τεχνολογικά ιδρύματα) με χρηματοδότηση τομέων όπως η διδασκαλία,ερευνητικά προγράμματα για τις ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας.

Σύμφωνα μάλιστα με τους καθηγητές-συγγραφείς της συγκεκριμένης έκθεσης πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα που να έχουν άμεση απόδοση όπως: α) η δραστηριοποίηση των μηχανισμών απορρόφησης και αξιοποίησης των πόρων του ΕΣΠΑ, β) η αύξηση της ρευστότητας προσφέροντας δάνεια αλλά και επιτόκια στις επιχειρήσεις, γ) να «τρέξουμε» τις υποθέσεις των ιδιωτικοποιήσεων και να αξιοποιήσουμε την Δημόσια Περιουσία, άμεση δημιουργία Επενδυτικού Ταμείου, δ) επανέναρξη κατασκευής μεγάλων έργων καθώς και αναμόρφωση του κρατικού συστήματος που αφορά τις επιχειρήσεις.Τελειώνοντας τομείς

που έχουν να κάνουν με: α) τον τουρισμό σε όλες τις διαστάσεις του, β) την ενέργεια από τις αναλώσιμες πηγές ενέργειας (ήλιο-αέρας) καθώς και τους υδρογονάνθρακες, την ναυτιλία, την αγροτική παραγωγή αλλά και τις νέες τεχνολογίες αιχμής που πρέπει να έχουν κίνητρο να εγκατασταθούν στην Ελλάδα αλλά και το άρτια εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, το καλό κλίμα στην εργασία και το φυσικό τοπίο.

Πολλά άρθρα έχουν γραφθεί για προτάσεις-λύσεις εξόδου από την κρίση. Σε ένα από αυτά ο καθηγητής οικονομικής θεωρίας Γιάννης Βαρουφάκης¹⁹ με τέσσερις νέες προτάσεις προσπαθεί να βρει λύση στην οικονομική κρίση που μαστίζει την Ευρωζώνη. Οι συγκεκριμένες ιδέες μάλιστα συνιπογράφονται από άλλους δύο καθηγητές οικονομικών τους Στιούαρντ Χόλαντ και Τζέιμς Γκλαμπρέιθ. Το συγκεκριμένο άρθρο έχει τον τίτλο «Μία μετριοπαθής πρόταση για την επίλυση της κρίσης στην Ευρωζώνη νούμερο 4» και περιέχει τέσσερις ιδέες έτσι ώστε να βγούμε από την κρίση. Η πρώτη πρόταση έχει να κάνει με τις τράπεζες και την ανάγκη τους για ανακεφαλαιοποίηση από το ESM (Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας) και όχι να αναγκάζεται η εκάστοτε κυβέρνηση να δανείζεται για λογαριασμό μίας τράπεζας. Αναφέρεται ακόμα ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να μπορούν να παραιτούνται από την εποπτεία και να επιλύουν τις παθογένειες μίας τράπεζας που έχει προβλήματα με συνέπεια οι μετοχές να μεταφερθούν στο ESM και την EKT (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα).

Η δεύτερη πρόταση κάνει μνεία στο ότι «η συνθήκη του Μάστριχτ επιδέχεται κάθε μέλος-κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εξυπηρετεί εθνικό χρέος σε ποσοστό 60% του ΑΕΠ. Από το 2008 που ξεκίνησε η κρίση τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν υπερβεί αυτό το όριο. Έτσι λοιπόν υποδεικνύουμε η EKT να δώσει στα κράτη-μέλη μία ευκαιρία να μεταβάλουν το χρέος που έχουν με βάση την συνθήκη του Μάστριχτ ενώ τα εθνικά μερίδια από το χρέος που θα έχει αλλάξει να συνεχίσουν όπως πριν να εξηπηρετούνται από τα κράτη-μέλη.

Η τρίτη πρόταση αναφέρεται στο επενδυτικό πρόγραμμα που πρέπει να εφαρμοσθεί έτσι ώστε να καταπολεμηθεί η ύφεση. «Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει είδη στα σκαριά μία στρατηγική αναδιοργάνωσης και επαναφοράς στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης για το έτος 2020 το οποίο έχει περικοπεί λόγω της λιτότητας. Έτσι λοιπόν προτείνουμε να

¹⁹ <http://www.koutipandoras.gr/39833/>

αρχίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση να χρησιμοποιεί ένα νέα πρόγραμμα έτσι ώστε να μπορέσει να καταπολεμήσει την ύφεση, να ενισχύσει την ολοκλήρωση της αλλά και να ξαναβρεί την εμπιστοσύνη προς τον ιδιωτικό τομέα καθώς και να τελειωποιηθούν οι δεσμεύσεις της Συνθήκης της Ρώμης ώστε να ανάβει υψηλότερα το βιωτικό επίπεδο της κοινωνίας.

Η τέταρτη και τελευταία πρόταση έχει να κάνει με δημιουργία ενός «προγράμματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης το οποίο θα παρέχει εγγυημένα την πρόσβαση σε σημαντικά είδη όπως η διατροφή και οι βασικές ενεργειακές ανάγκες των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δια μέσου του σχηματισμού ενός οργανισμού όπως η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Τροφίμων η οποία θα βαδίζει στα χνάρια του αντίστοιχου μοντέλου που ακολουθείται στις ΗΠΑ καθώς και ενός προγράμματος Ελάχιστης Ενέργειας τα οποία θα χρηματοδοτούνται από την Κομισιόν.

Τέλος ο κ.Βαρουφάκης αναφέρεται στην κρίση ως «την χειρότερη ανθρωπιστική και κοινωνική κρίση από τα τέλη του 1940. Κράτη-μέλη όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία αλλά και σε άλλες χώρες της Ευρώπης ακόμα και οι βασικές ανάγκες των ανθρώπων δεν ικανοποιούνται. Μάλιστα μπορούμε να το παρατηρήσουμε πιό εύκολα σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες όπως οι ηλικιωμένοι,οι άνεργοι,τα ανήλικα παιδιά,τα παιδιά που πηγαίνουν στο σχολείο,τα άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και τους άστεγους». Ο κ.Βαρουφάκης αναφέρει στην συνέχεια ότι στην Ευρώπη ακριβώς λόγω του ότι κυριαρχεί η κρίση και αρκετοί άνθρωποι βλέπουν τις επιλογές τους να μειώνονται παρουσιάζεται μία αντιθέτως ανάλογη αύξηση του εξτρεμισμού μιάς και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού καταφεύγει προς αυτή την κλίση νομίζοντας ότι έτσι θα λύσουν τα προβλήματα τους.Αυτό βέβαια έχει ως συνέπεια για παράδειγμα στην Ελλάδα να παρατηρείτε μία σημαντική άνοδος του ναζισμού σε περιόδους όπως αυτή της μεγάλης οικονομικής κρίσης.

Η παγκόσμια κοινότητα εδώ και δύο χρόνια υποφέρει από μία πολύ βαθιά και συνεχιζόμενη οικονομική κρίση η οποία με αφετηρία της ΗΠΑ εξαπλώθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο με άμεση συνέπεια να πλήξει πρώτα την Ευρωπαϊκή Ένωση και στην συνέχεια την Ελλάδα ως μέλος της πρώτης. Οι επικεφαλές της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ήταν προετοιμασμένοι για αυτό που θα ακολουθούσε και δεν μπορούσαν να προστατέψουν την Ε.Ε πριν ξεσπάσει η κρίση αλλά και συγχρόνως δεν προστάτευσαν το Ευρώ το οποίο

χτυπάται με μανία από τους εκμεταλευτές με μόνο στόχο της πτώση του και έχοντας ως μόνο στόχο την απόλυτη σύγχυση και να παλεύουν ώστε να βρουν μία τελική λύση.

Είναι σύνηθες το φαινόμενο²⁰ που παρατηρείτε με το να θέλουμε να εκφράσουμε ιδέες που τις περισσότερες φορές είναι ουτοπικές έτσι ώστε να προσπαθήσουμε να βγάλουμε την χώρα μέσα από την μεγαλύτερη κρίση που έχει περάσει την μεταπολεμική εποχή. Μία πρόταση μπορεί αν είναι η αύξηση της παραγωγής ώστε με αυτόν τον τρόπο να αυξηθεί το μέγεθος των εξαγωγών και αντιστοίχως να μειωθούν οι εισαγωγές. Ακόμα μπορούμε να εισάγουμε χρήμα στην αγορά και με αυτόν τον τρόπο να δανείσουμε τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις έτσι ώστε να μπορούν με την σειρά τους και αυτές να αναπτυχθούν και να αντιμετωπίσουν τυχόν προβλήματα-υποχρεώσεις που μπορεί να δημιουργηθούν αλλά και συγχρόνως να αυξήσουμε την κατανάλωση ώστε να αυξηθεί το πλήθος της κατανάλωσης και να αυξηθεί η ήδη μεγάλη λίστα με τις επιχειρήσεις οι οποίες καταπιάνονται με την μεταπώληση καταναλωτικών αγαθών. Ακολουθώντας αυτούς τους τρόπους θα πέσει η τιμή της ανεργίας στην αγορά ενώ θα αυξηθεί η αντίστοιχη τιμή του ΑΕΠ.

Για την πρώτη πρόταση που αναφέραμε προϋγουμένως δέν έχει γραφθεί κάτι ως τώρα στις εφημερίδες για προτάσεις ώστε να επιτευχθεί, ενώ οι υπεύθυνοι συνεχίζουν να έχουν τις ίδιες μη επιτυχής ιδέες για τον τομέα της εκπαίδευσης. Όσον αναφορά την δεύτερη πρόταση που αναφέραμε έχουμε ακόμα ερωτηματικά γιά το κατά πόσο η φύση καί τα προϊόντα που παράγονται από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν τις προϋποθέσεις που έχουμε θέσει ως στόχο.

Συγχρόνως οι πολιτικοί που τους βαρύνει μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την ύπαρξη της σημερινής κρίσης αρνούνται να δεχθούν συγκεκριμένες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για έλεγχο του κράτους. Αυτό συμβαίνει με την προσπάθεια να κρατήσουν στις θέσεις τους άχρηστους αλλά καί υπέρ τον δέον πολλούς υπαλλήλους απλά μεταθέτωντας τους και όχι απολύοντας με συνέπεια να καταρρίπτεται την υποχρέωση μας να ελαχιστοποιήσουμε τις κρατικές δαπάνες. Στο να επιτευχθεί η πρώτη πρόταση που αναφέραμε πρέπει να υπάρχει άμεση σύνδεση των προτιμοτήτων που θέτει η κοινωνία μας στην εκπαίδευση. Ο λανθασμένος τρόπος ανάπτυξης του τομέα της εκπαίδευσης με την ύπαρξη πολύ μεγάλου αριθμού ιδρυμάτων στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΤΕΙ, Πανεπιστήμια) σε

²⁰ <http://www.metarithmisi.gr/el/>

συνδιασμό με τον μεγάλο αριθμό εισακτέων κάθε έτος σε αυτά χωρίς να υπάρχει κάποιος ξεκάθαρος προγραμματισμός των αναγκών της χώρας.

Είναι επομένως κατανοητό ότι δεν είναι δυνατόν ένα μεγάλο ποσοστό των Ελλήνων φοιτητών που μπορούν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους (μέσα σε ένα φυσιολογικό χρονικό πλαίσιο) σε τμήματα όπως η νομική, η ιατρική, το μαθηματικό, το φυσικό να χρειάζονται διπλάσιο ή και τριπλάσιο χρόνο σε αντιστοιχία με τους Γερμανούς, Ιταλούς, Γάλλους συναδέλφους τους. Μπορούμε λοιπόν να καταλάβουμε γιατί το κράτος δεν θα πρέπει να δίνει μεγάλα ποσά για την εκπαίδευση νέων στις ανωτέρω ειδικότητες όταν είτε δεν τους χρειάζεται και θα αναγκαστούν κάποιοι να μεταναστεύσουν είτε να μείνουν άνεργοι μιάς και δεν θα μπορέσουν να εξασκήσουν την ειδικότητα για την οποία πάλεψαν να αποκτήσουν ένα πτυχίο μετά από μία περίοδο ανωτάτων σπουδών.

Αυτο λοιπόν έχει ως αποτέλεσμα πόροι που θα χρησιμοποιούνταν στην εκπαίδευση τεχνιτών καθώς και εξειδικευμένων εργατών σε σημαντικά για την κοινωνία θέματα δεν θα είναι δυνατό να προσφερθούν σε αυτούς. Η προσπάθεια που ξεκίνησε να γίνεται από την τότε υπουργό παιδείας Α.Διαμαντοπούλου δηλαδή μία σταδιακή αλλά και γενναία συγχρόνως μείωση των εισακτέων μαθητών στα ΑΕΙ και αντίθετα μία προσπάθεια αύξησης των εισακτέων στην Τεχνική Εκπαίδευση από την περίοδο του Οκτωβρίου 2009 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2012 σκόνταψε στις αντιρρήσεις και την απροθυμία των επόμενων ηγεσιών αν και άμεσες και αναγκαίες αλλαγές ήταν απαραίτητο να πραγματοποιηθούν. Αυτό μάλιστα μπορούμε να το δούμε και πρακτικά όταν η απροθυμία τους να εφαρμόσουν τον νόμο 4009/2011 που σκοπό είχε την ουσιαστική μείωση τμημάτων της ανώτατης εκπαίδευσης και συγχρόνως κατάργηση εκείνων των σχολών των οποίων η ζήτηση ήταν μηδενική συνεπώς δεν είχαν κανένα λόγο ύπαρξης. Η προσπάθεια για μείωση των εκπαιδευτικών τον Οκτώμβριο του 2009 έχοντας ως σκοπό να υπάρχει ένας εννιαίος διδακτικός φόρτος 21 ωρών εβδομαδιαίως, ενώ περίπου 18.000 δάσκαλοι αλλά και καθηγητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έλειπαν σχεδόν καθημερινά από τα σχολεία τους, ενώ κάποιοι άλλοι χιλιάδες είχαν ελάχιστο διδακτικό φόρτο.

Αν θέλαμε να «υψώσουμε» τις παραγωγικές μονάδες με νεωτεριστικά τεχνολογικά προϊόντα που θα έχουν απήχηση στο εξωτερικό και θα αντικαταστήσουν τον αριθμό των εισαγόμενων προϊόντων αλλά και θα συνησφέρουν πλούτο στην χώρα τότε θα έπρεπε να

είχαμε ενεργήσει προς αυτή την κατεύθυνση προ πολλού. Το 2009 έγινε η αρχή αυτής της προσπάθειας αλλά η συνέχεια δεν ήταν ανάλογη και το αποτέλεσμα θα μπορούσαμε να το δούμε σε ορίζοντα μίας δεκαετίας. Λόγω λοιπόν της ατολμίας της κυβέρνησης της συντηρητικής πολιτικής της αντιπολίτευσης αλλά και της ήσσονος αντιπολίτευσης για επαναφορά(με την βοήθεια δανεισμού) των μισθών, συντάξεων αλλά και απασχολούμενων στο δημόσιο σε επίπεδα προ του 2010.

Σχετικά με την δεύτερη πρόταση που αναφέραμε και στην αρχή τα στοιχεία που μπορεί να βρεί ο καθένας ενδιαφερόμενος είναι αδιάψευστα. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις απασχολούν ένα μεγάλο μέρος του εργατικού, υπαλληλικού, τεχνικού και επιστημονικού προσωπικού αλλά τα προϊόντα τα οποία εισάγουν πλούτο στην χώρα μέσω των παραγωγικών μονάδων είναι λίγα. Μάλιστα είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε την πάρα πολύ υψηλή απασχόληση στις οικοδομικές εργασίες οι οποίες με την σειρά τους δεν μας δείχνουν κάποια λύση στο πρόβλημα της αύξησης των εξαγόμενων προϊόντων. Είναι ευρέως γνωστό το ότι οι Έλληνες βρίσκονται στο νούμερο ένα παγκοσμίως σε ότι έχει να κάνει με την κατοχή ακίνητης περιουσίας. Με αποτέλεσμα την δέσμευση μεγάλου αριθμού πόρων οι οποίοι δεν βοηθάνε ουσιαστικά την ευημερία της χώρας αλλά έχουν παγώσει σημαντικές επενδύσεις οι οποίες προήλθαν είτε από τραπεζικά δάνεια είτε από ατομική αποταμίευση. Με συνέπεια το εργατικό δυναμικό που απασχολείτε στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις να μην προσφέρει ουσιαστικά κάτι αλλά ούτε και γενικά να έχει προσφέρει στη μείωση του ελλείματος των τρεχουσών συναλλαγών δηλαδή στην αύξηση των εξαγωγών και στην μείωση των εισαγωγών.

Η ελαχιστοποίηση των μεταπρατικών επιχειρήσεων (είναι εκείνες οι οποίες δεν παράγουν ένα προϊόν αλλά μεσολαβούν έτσι ώστε να πωληθεί αυτό) είναι κάτι το αδιαπραγμάτευτο αλλά συγχρόνως να παρουσιάσουν μεγάλη αύξηση οι παραγωγικές και οι μεταποιητικές μονάδες που θα ωθήσουν στις μαζικές εξαγωγές και στην υποκατάσταση εισαγόμενων προϊόντων. Κάτι τέτοιο βέβαια απαιτεί αλλαγή κατεύθυνσης στον εκπαιδευτικό τομέα και θα επιφέρει μεγάλο «χτύπημα» στο πολιτικό κόστος. Για να βγούμε από την κρίση είναι σημαντικό ορισμένες φορές απλές σκέψεις να διατυπωθούν δημόσια έτσι ώστε να γίνουν αποδεκτές και να επιλυθούν. Κάτι τέτοιο βέβαια δεν είναι μόνο ευθύνη της Κυβέρνησης αν και τα κόμματα που κυβέρνησαν από το 1974 μέχρι και σήμερα μοιράζονται το μεγαλύτερο μερίδιο για την τωρινή άσχημη κατάσταση καθώς είχαν

εξουσιοδοτηθεί από τον λαό να πάρουν κρίσιμες αποφάσεις και να ενεργήσουν ανάλογα. Ευθύνη έχει και η αντιπολίτευση και σε τελική ανάλυση ακόμα και ο απλός λαός μιάς και όπως ανέφερε πολύ σωστά και ο Αριστοτέλης εκτός της συλλογικής ευθύνης υφίσταται και η ατομική δηλαδή του καθενός από εμάς.

Ο κόσμος εδώ και δύο χρόνια έχει βυθιστεί σε μία μεγάλη οικονομική ύφεση η οποία είχε για αφετηρία της τις ΗΠΑ²¹ και μέσω αυτών εξαπλώθηκε στον υπόλοιπο κόσμο κατά συνέπεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μετά έφθασε ως και την Ελλάδα. Η ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ήταν προετοιμασμένη για μιά τέτοια κρίση και δεν πρόλαβαν να οχυρώσουν το Ευρώ που δεχόταν συνεχώς χτυπήματα από κάποιους που είχαν σκοπό να εκμεταλευτούν πιθανή πτώση του με συνέπεια να έχει δημιουργηθεί μία σύγχυση αλλά και συγχρόνως να μην φαίνεται στον ορίζοντα καμία λύση. Με συνέπεια να λαμβάνουν μέρος σημαντικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να μην μπορούν να τις αντιμετωπίσουν.

Δεν έχουν καταλάβει ότι νέες δυνάμεις ανεβαίνουν στην επιφάνεια όπως η Κίνα, η Ινδία αλλά και η Ρωσία αλλά και την αναστάτωση που έχει δημιουργηθεί στις Αραβικές Χώρες δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα διεθνές τοπίο με το οποίο πρέπει να προσαρμοστούν. Συνεχίζουν λοιπόν να εφαρμόζουν μία αναποτελεσματική οικονομική τακτική που το μόνο που έχει αυτή καταφέρει είναι να οδηγήσει τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε δυστυχία αλλά και τις χώρες του Νότου σε μία κατάσταση απόγνωσης. Πρέπει να καταλάβουν όλοι οι λαοί ότι στόχος δεν είναι οι οικονομικά αδύναμες χώρες αλλά το Ευρώ. Η πολιτική λοιπόν πρέπει να αλλάξει και αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με την μεταφορά πόρων, τεχνογνωσίας, χαμηλών δανείων με κατεύθυνση τις λιγότερο οικονομικά δυνατές χώρες έτσι ώστε να τονώσουν την οικονομική τους ευημερία με μεγάλα αναπτυξιακά έργα. Η οικονομική κρίση που έχει επηρεάσει την Ευρωπαϊκή Ένωση μόνο με έναν τρόπο μπορεί να αντιμετωπισθεί και αυτός είναι οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης και όχι με δυσβάσταχτες λύσεις όπως η εμμονή για την μείωση των ελλειμάτων και του χρέους καθώς και τα καθόλου επιτυχημένα μνημόνια που τον μόνο σκοπό που έχουν είναι η επιβολή σκληρής φορολογίας, τεράστια μείωση των αποδοχών κα. Η συγκεκριμένη πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολύ σκληρή έως και επικίνδυνη και οδηγεί με απόλυτη σιγουριά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πολύ μεγαλύτερη ύφεση από αυτήν που αντιμετωπίζουν

²¹ http://www.idis.gr/wp-content/uploads/Koutris_ProtaseisI.pdf

ενώ τους λαούς τους σε απόγνωση, φτώχεια, ανεργία. Με συνέπεια αν δεν παρθούν γενναία μέτρα να κινδυνεύουν να βρεθούν μπροστά σε πολύ δυσάρεστα φαινόμενα.

Η Ελλάδα υποδέχθηκε αυτή την κρίση με μεγάλες δονήσεις οι οποίες με την σειρά τους φανέρωσαν τα προβλήματα που είχε σαν χώρα. Φυσική συνέπεια αυτών ήταν η πτώχευση με έλλειμμα στον προϋπολογισμό της τάξεως του 15,5% καθώς και ένα υπέρμετρο χρέος της τάξεως των 330 δις ευρώ δηλαδή 130% περίπου το ΑΕΠ του 2009. Η φυσιολογική πτώχευση όμως υπερκεράστηκε με το δάνειο που μας έδωσα η Τρόικα και περιελάμβανε τα γνωστά δυσβάσταχτα μέτρα έτσι ώστε να το αποπληρώσουμε. Ένα μικρό μέρος αυτών των μέτρων ήταν θετικά και έπρεπε η χώρα να τα πραγματοποιήσει σχετικά έγκαιρα και όχι να αναβάλλεται συνεχώς η εφαρμογή τους κάτι το οποίο είχε ως συνέπεια να δημιουργούνται προβλήματα που μας οδήγησαν εδώ και δύο χρόνια στην τωρινή κατάσταση. Η πλειοψηφία παρόλαυτα των μέτρων του μνημονίου δεν έχουν αποτέλεσμα και δεν είναι εφικτό να πραγματοποιηθούν.

Για να μπορέσουμε να βγούμε από αυτή την οικονομική δύνη που έχουμε περιέλθει θα πρέπει να κάνουμε τα εξής:

α) Να εξαλείψουμε την εγκληματικότητα,την κερδοσκοπία,τη διαφθορά,τον παράνομο πλουτισμό,τα σκάνδαλα,τα φαινόμενα φοροδιαφυγής αλλά και να μειώσουμε όσο είναι δυνατόν την συνεχιζόμενη σπατάλη του δημοσίου.

β) Άμεση αλλαγή του παλιού φορολογικού νόμου με έναν νέο μακροχρόνιο που να διορθώνει τα λάθη των προηγούμενων ετών ώστε να παίρνει εσόδημα από τις πιο εύρωστες οικονομικά τάξεις και να το διοχετεύει σε εκείνε σπου το χρειάζονται περισσότερο. Ο πλούτος έτσι όπως είναι διαμοιράσμενος στην σημερινή εποχή συνιστά κάτι το απαράδεκτο καθώς θα πρέπει να μειωθούν οι υπάρχον ανισότητες. Μία ακόμα λύση μπορεί να είναι και η μείωση του ΦΠΑ στα αγαθά πρώτης ανάγκης κάτι που θα οδηγήσει μείωση των τιμών αυτών.

γ) Άλλη μία λύση είναι η αξιοποίηση των παραγωγικών κλάδων της οικονομίας όπως η γεωργία,η βιομηχανία,τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις καθώς και τον τουρισμό.Ένας πολύ σημαντικός τομέας της ελληνικής οικονομίας η γεωργία μπορεί κάτω από τις κατάλληλες προϋποθέσεις να αναπτυχθεί και εν συνεχεία να παράξει καινοτόμα, ανταγωνιστικά και πολύ καλής ποιότητας προϊόντα, τα οποία θα καλύψουν τις ανάγκες τις

εσωτερικής κατανάλωσης αλλά και θα βοηθήσουν στην εκτόξευση των εξαγωγών προς τρίτες χώρες. Άλλος ένας τομέας που οφείλουμε να τον ωθήσουμε ώστε να ανέβει είναι η βιομηχανία και η μικρομεσαίες επιχειρήσεις που λειτουργούν στην ελληνική κοινωνία μιάς και το μέγεθος της χώρας δεν βοηθάει για ανάπτυξη επιχειρηματικών «κολοσών» ομοίων με αυτών των ξένων χωρών. Ο τουρισμός και συγκεκριμένα οι υποδομές που ήδη υπάρχουν μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες πολύ υψηλού επιπέδου και συνάμα το καλό κλίμα που διαθέτει η χώρα μας να είναι και αυτό σύμμαχος για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Τέλος να χρησιμοποιήσουμε τις επενδύσεις μας καθώς και τις πολλές πλουτοπαραγωγικές πηγές που διαθέτει η χώρας μας.

Μέχρι σήμερα μπορούμε να δούμε ότι οι εκάστοτε κυβερνήσεις πραγματοποίησαν ένα κομμάτι από αυτά που αναφέραμε προηγουμένως κάτι το οποίο δεν αρκεί αμα θέλουμε να βγούμε οριστικά από την οικονομική κρίση. Πρέπει να σχεδιάσουμε ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα το οποίο θα διορθώσει τα λάθη του παρελθόντος και θα πρέπει να ακολουθηθεί πιστά άμα θέλουμε να πετύχει. Κάποια στοιχεία τα οποία είναι ενθαρρυντικά και και πρέπει να αναφερθούν είναι η μετακίνηση 40.000 νέων από την Αττική με κατεύθυνση την επαρχία έτσι ώστε να καλλιεργήσουν την «ξεχασμένη» ελληνική γή και να παράξουν καινοτόμα προϊόντα τα οποία θα προμηθεύουν στην εσωτερική αγορά ώστε να καληφθούν οι ανάγκες αλλά και στο εξωτερικό με συνέπεια να τονωθεί η ελληνική οικονομία.

Για να στηριχθούν τέτοιες κινήσεις θα πρέπει να αυξηθεί το εισόδημα που χορηγείται στους αγρότες και να μειωθεί αισθητά αυτό που παίρνουν οι μεσάζοντες. Θα πρέπει να αυξηθεί ο αριθμός των απασχολούμενων με την γεωργία έτσι ώστε να «εκμεταλλευτούμε» την ελληνική ύπαιθρο. Το 2009 με ποσοστό ύψους του 30% η Ελλάδα βρέθηκε στην 6^η θέση της κατάταξης του τομέα των εξαγωγών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι λοιπόν διαμέσου αυτών των εξαγωγών το ισοζύγιο πληρωμών βρέθηκε σε καλύτερη κατάσταση. Ακόμα η κατάργηση της γραφειοκρατίας θα πρέπει να βρίσκεται στις προτεραιότητες μας όπως και η αξιοποίηση της τεράστιας αξίας της ακίνητης περιουσίας την οποία κατέχουμε και ανέρχεται στο ύψος των 300 δις Ευρώ. Καθώς και η εκμετάλλευση πόρων η οποίοι προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων όπως για παράδειγμα το ΕΣΠΑ, χαμηλότοκα δάνεια κ.α

Τά μέτρα που επιβλήθηκαν από το μνημόνιο χρειάζονται χρόνο ειδικότερα όταν αναφερόμαστε στο τεράστιο πρόβλημα που ονομάζεται φοροδιαφυγή και οι απεσταλμένοι ειδήμονες της τρόικας θα πρέπει να το καταλάβουν αυτό. Τα συγκεκριμένα μέτρα αποσκοπούν στην περικοπή μισθών αλλά και συγχρόνως στην αύξηση της φορολογίας ακόμα και στους χαμηλόμισθους, στην αύξηση του ΦΠΑ ακόμα και σε είδη πρώτης ανάγκης με συνέπεια την αύξηση του πληθωρισμού και την απόγνωση στις οικογένειες, καθώς και αναγκαίες περικοπές στις δαπάνες αλλά και έλλειψη αναπτυξιακής πολιτικής.

Όλα αυτά τα γεγονότα τα οποία και αναφέραμε συντελούν έτσι ώστε η χώρα να βυθίζεται καθημερινά όλο και περισσότερο στην δίνη της κρίσης αλλά και συγχρόνως τον ελληνικό λαό σε κατήφια μιάς και δεν βλέπει να αλλάζει κάπως η όλη κατάσταση. Πρέπει λοιπόν να επαναδιαπραγματευτούμε το γιατί απέτυχαν οι όροι του μνημονίου. Μία τέτοια προσπάθεια βέβαια πραγματοποίησε η Ελληνική Κυβέρνηση στις 26 Οκτωβρίου 2011 και οι ρυθμίσεις που εμπεριέχει αυτή η συμφωνία περιμένουμε να δούμε αν θα εφαρμοστούν. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι τα μεγάλα προβλήματα που μαστίζουν την χώρα μας δεν μπορούν να λυθούν σε μία περίοδο 2 χρόνων όπως απαιτεί η Τρόικα.

Είναι σημαντικό ο ελληνικός λαός να δεχθεί ότι έχει κάνει πολλά λάθη κατά το παρελθόν αλλά και οι πολιτική μεριά του τόπου να αναλάβει και τις δικές τις πολύ μεγάλες ευθύνες που της αναλογούν. Μία εύκολη και βολική λύση θα ήταν να κατηγορούμε και να ρίχνουμε ευθύνες για την κατάσταση μας στους ξένους. Θα πρέπει να διορθώσουμε τα λάθη μας να αφήσουμε τις προσπάθειες για απόκτηση εύκολου πλούτου αλλά να δουλέψουμε υπεύθυνα. Συνεχίζοντας είναι σημαντικό να δώσουμε κίνητρα στις εταιρίες κοινωνικής ευθύνης, να μην βάζουμε το χρήμα πάνω απ'όλα και να το θεοποιούμε, αλλά και σημαντικότερο απ'όλα ο ένας να δουλεύει για όλους και όχι για τον εαυτό του δηλαδή να βοηθάει στο να προοδεύει το σύνολο κάτι που θα τελικά θα τον «ανεβάσει» και εκείνον στο τέλος. Η προσπάθεια για προστασία των εθνικών συμφερόντων μας κάτι το οποίο συνδέεται στενά και με την ευημερία στην οικονομία μας. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια παρατηρήθηκε μία περίεργη κίνηση στις ελληνικές τράπεζες με το να έχουν αποσυρθεί από αυτές καταθέσεις της τάξεως των 50 δις Ευρώ και να έχουν τοποθετηθεί σε τράπεζες του εξωτερικού. Τέλος θα πρέπει να καταναλώνουμε ένα μέρος αυτών που παράγουμε και το υπόλοιπο να το εξάγουμε στο εξωτερικό με άμεσο σκοπό τη μείωση του χρέους.

Όλοι μας μπορούμε να καταλάβουμε ότι η Ελλάδα περνάει μία πολύ δύσκολη περίοδο σε όλους τους τομείς της. Πρέπει να καταλάβουμε ότι έχουμε φτάσει σε ένα σημείο το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί και ως οριακό και θα πρέπει να κάνουμε ότι είναι δυνατόν ώστε να ανατρέψουμε αυτή την πολύ δύσκολη κατάσταση. Μέσα από την συλλογική δουλειά, ενωμένοι με θυσίες να βοηθήσουμε ώστε να βγεί η χώρα από την κρίση που έχει μοιραία οδηγηθεί. Το παρελθόν μας έχει δείξει ότι ακόμα και σε δυσκολότερες περιόδους από την σημερινή καταφέραμε να βρούμε μία άκρη και να βγούμε πιο δυνατοί απ' ότι είμασταν πριν.

Σύμφωνα με τον κ.Αλέξανδρο Μωραϊτάκη, πρόεδρου του Συνδέσμου Μελών Χρηματιστηρίου Αθηνών (ΣΜΕΧΑ) παραθέτονται κάποιες προτάσεις χωρίς δημοσιονομικό κόστος: α) για έξοδο από την κρίση, β) την ανάπτυξη του χρηματοοικονομικού τομέα, γ) αλλά και την ελαχιστοποίηση των δημόσιων δαπανών. Το μνημόνιο το οποίο έχει επιβληθεί στην χώρα μας είναι κάτι περισσότερο από εμφανές ότι δεν μπορεί να φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Σε ότι έχει να κάνει όμως ειδικότερα και με την φορολογία των επιχειρήσεων είναι σίγουρο ότι θα επιβληθεί ακόμα μεγαλύτερη υστέρηση σε αυτές αλλά και η προοπτική των ξένων επιχειρήσεων έχει απομακρυνθεί σημαντικά καθώς η φορολογία είναι αρκετά υψηλή αλλά και οι προοπτικές ανάπτυξης είναι δυσοίωνες.

Μία λύση είναι να μειώσουμε τις δαπάνες από κάποια υπουργεία που δεν τις χρειάζονται έτσι ώστε να λειτουργήσουν αλλά και η κυβέρνηση²² να πάρει πίσω τον φόρο διανομής στα μερίσματα και την έκτακτη εισφορά στις πετυχημένες επιχειρήσεις. Άμα δούμε πιο προσεκτικά τον προϋπολογισμό μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν υπουργεία τα οποία έχουν την δυνατότητα να ελαχιστοποιήσουν τις δαπάνες τους χωρίς αυτό να επηρεάζει την ομαλή λειτουργία τους. Άμα λοιπόν καταφέρουμε αυτοί οι φόροι να αφαιρεθούν η επόμενη κίνηση θα είναι να γίνει εισροή κεφαλαίων στο Χρηματιστήριο Αξιών αλλά και την χώρα με συνέπεια οι επιχειρήσεις να ξαναρχίσουν την λειτουργία τους. Ένας σημαντικό εμπόδιο είναι και ο χρόνος ο οποίος πλέον πιέζει ασφυκτικά και φαίνεται ότι οι πολίτες αλλά και οι επιχειρήσεις δεν θα μπορέσουν να αντέξουν για πολύ μέσα στο κλίμα αυτής της μεγάλης ύφεσης. Πρέπει να καταφέρουμε να αλλάξουμε κατεύθυνση αλλιώς η ανεργία θα ανέβει ακόμα περισσότερο με φυσική συνέπεια η πλειονότητα των επιχειρήσεων να κλείσουν και όσες τελικά καταφέρουν να μείνουν ανοιχτές θα μεταφέρουν

²² <http://www.euro2day.gr/news/economy/124/articles/616027/Article.aspx>

την έδρα-δραστηριότητες τους στο εξωτερικό. Μία χώρα σαν την Ελλάδα η οποία δεν έχει την δυνατότητα να στηρίζεται στην βιομηχανία της είτε στις πρώτες ύλες όπως μπορούν άλλες χώρες έχει ως μοναδική έξοδο από την ύφεση την αξιοποίηση υπηρεσιών όπως:οι χρηματοοικονομικές,ναυτιλιακές,τουριστικές. Αυτές λοιπόν τις υπηρεσίες πρέπει να τις αναπτύξουμε ακόμα περισσότερο και να επωφεληθούμε από τα κέρδη που θα μας δώσουν.

Μπορούμε μάλιστα από γεγονότα που έχουμε παρατηρήσει στο εξωτερικό να προτείνουμε τις εξής λύσεις:

α) Νόμος ο οποίος να ευνοεί την άμεση ανάπτυξη (σύμφωνα με πρότυπα που έχουν εφαρμοσθεί σε χώρες του εξωτερικού). Σύμφωνα με αυτό στόχος θα είναι να προσελκύσουμε ξένες επιχειρήσεις να έρθουν και να λειτουργήσουν στην Ελλάδα μέσω της κινήτρων που μπορούμε να προσφέρουμε σε ανώτατα στελέχη πολυεθνικών αλλά και σε εύπορους ξένους επενδυτές και βάση νόμου οι πολίτες της Ελλάδας (είτε μιλάμε για γηγενής είτε για ξένους) να απαλλάσσονται από τα εισοδήματα που αποκτούν όταν όμως αυτά μένουν στην Ελλάδα και όχι όταν τα στέλνουν στο εξωτερικό.

β) Να επιστρέψουν τα κεφάλαια που βγήκαν στο εξωτερικό πίσω στην χώρα. Αυτό βέβαια μπορεί να επιτευχθεί με τα κίνητρα που πρόσφερε η Ιταλία έτσι ώστε να επαναπατριστούν πίσω τα δικά της κεφάλαια ειδικά δεν θα καταφέρουμε τίποτα το ιδιαίτερο.

γ) Βοήθεια από τους εφοπλιστές αλλά και τον τομέα της ναυτιλίας. Το πολύ σημαντικό αλλά και μεγάλο αυτό κεφάλαιο είναι εδώ και πολύ καιρό ανενεργό σε ότι έχει να κάνει με το να προσφέρει βοήθεια στην χώρα καθώς η αξιοποίηση πρωτίστως τον ελληνικών επιλογών είναι κάτι το οποίο πρέπει να γίνει χωρίς να μπαίνουν εμπόδια. Επιπλέον θα πρέπει η κυβέρνηση να συνηγορηθεί με την ΕΕΕ (Ελληνική Ένωση Εφοπλιστών) έτσι ώστε το λιμάνι του Πειραιά αλλά και η Ελλάδα να συνθέσουν ένα πλήρες ναυτιλιακό κέντρο το οποίο θα περιέχει ανάλογα δικαστήρια, δικηγόρους, γραμματείς,λογιστές και ναυτιγοεπισκευαστικές.

δ) Νέα και καινοτόμα μέτρα στην φορολογία έτσι ώστε να βοηθήσουμε στην ανάπτυξη της χώρας. Κάποια από αυτά μπορεί να είναι: 1) να υπάρχει αντικειμενικότητα στον φορολογικό έλεγχο με συνέπεια να μην έρχεται σε επαφή ο εκάστοτε ελεγκτής με την εταιρία που ελέγχει. 2) Φορολογία στις εταιρίες η οποία θα κυμαίνεται σε φυσιολογικά αλλά και συνάμα ανταγωνιστικά επίπεδα σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. 3) Λογική

φορολόγηση σε φυσικά πρόσωπα της τάξεως του 30% το μέγιστο. 4) Άμεση λειτουργία του προγράμματος πιστοποίησης φορολογικών υποχρεώσεων από ορκωτούς ελεγκτές στις εταιρίες που ελέγχονται από αυτούς αλλά και υλοποίηση αυτού του μέτρου σε όλες τις εταιρίες αναξερétως καθώς και στις ατομικές επιχειρήσεις.

ε) Την δημιουργία ενός fund στην χώρα μας, μίας λύσης της οποίας η Κύπρος έχει ήδη κάνει τις πρώτες κινήσεις έτσι ώστε να πραγματοποιήσει. Βέβαια θα πρέπει να μειώσουμε δραστικά και την φορολογία των επιχειρήσεων καθώς στην Ελλάδα βρίσκεται σε πολύ υψηλά επίπεδα με σχέση τα αντίστοιχα της Ευρωζώνης.

στ) Το Χ.Α. να γίνει περισσότερο ανταγωνιστικό ώστε να μπορέσει να προσελκύσει και ξένα κεφάλαια. Πρέπει να μειωθούν σημαντικά τα κόστη και τα κεφάλαια που δαπανήθηκαν χωρίς κανένα όφελος σε άλλες χώρες να επιφέρουν κάποια στιγμή τα ανάλογα αποτελέσματα.

ζ) Να ενταχθεί η αγορά ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου στο Χ.Α. με συνέπεια οι χρηματιστηριακές εταιρίες να εισαχθούν στην αγορά ομολόγων.

η) Οι κρατικές επιχειρήσεις να ιδιωτικοποιηθούν μέσω του Χ.Α. έτσι ώστε να προαχθεί η διαφάνεια, το δημόσιο συμφέρον.

θ) Η ανάθεση έργων από την κυβέρνηση να δίνεται σε ελληνικές επιχειρήσεις που έχουν την τεχνογνωσία να τις πραγματοποιήσουν και όχι αναγκαστικά σε ξένες εταιρίες έτσι ώστε τα κεφάλαια τα οποία δανειζόμαστε να μην πηγαίνουν σε ξένες εταιρίες αλλά να μένουνε στην χώρα μας.

ι) Να παρέχεται αμοιβή μαθητίας στους εργαζομένους στα δύο αρχικά χρόνια του εργασιακού βιούς τους και να ανέρχεται σε ποσοστό της τάξεως του 50% των συμβάσεων. Αφού είναι δεδομένο ότι η κατάρτιση στα πανεπιστήμια είναι θεωρητική και βρίσκεται μακριά από την πράξη.

κ) Να εφαρμοσθεί στην πράξη η κατάσταση στην οποία οι τράπεζες δεν είναι υποχρεωμένες να φανερώνουν το όνομα του τελικού της πελάτη. Αυτή η τακτική έχει εμποδίσει και τελικά αποτρέψει πολλές τράπεζες άλλων χωρών να σταματήσουν την λειτουργία τους.

λ) Στον τομέα του ελέγχου που αφορά το ξέπλημα χρήματος αυτό θα πρέπει να πραγματοποιείται από συγκεκριμένους φορείς και όχι από όλους. Ο τομέας που είναι ο καταρχήν αρμόδιος για να πραγματοποιεί έναν τέτοιο πολύ σημαντικό έλεγχο είναι ο τραπεζικός τομέας. Δεν θα πρέπει λοιπόν να ανατίθονται σε επενδυτικές μονάδες, ΑΕΔΑΚ, ασφαλιστικές εταιρείες, μεσιτικά γραφεία αλλά και σε χρηματιστηριακές μονάδες που θα επιβαρύνονται κι'ολας από επιπρόσθετο κόστος. Τέλος ο έλεγχος αυτός θα πρέπει να πραγματοποιείται μία μόνο φορά και όχι πολλές συνεχόμενες καθώς το κόστος των περιττών συνεχών ελέγχων το μόνο που παρέχουν είναι να φορτώνουν κι'άλλο τις τωρινές δύσκολες οικονομικές δυνατότητες της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα

Σε αυτή την πτυχιακή εργασία ασχοληθήκαμε με το πολύ μεγάλο και σοβαρό θέμα της οικονομικής κρίσης η οποία «χτύπησε» την Ελλάδα από το 2008, που φάνηκαν τα πρώτα σημάδια αυτής της ύφεσης, μέχρι και σήμερα (2013) που βλέπουμε τα αποτελέσματα αυτών αλλά και αγωνιούμε για την συνέχεια που θα υπάρχει. Μία οικονομική κρίση η οποία είχε ως αφετηρία της τις ΗΠΑ και στην συνέχεια εξαπλώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τελικά έπληξε την Ελλάδα. Η αλήθεια είναι ότι ίσως στην αρχή να μην είμασταν τόσο υποψιασμένοι για την σοβαρότητα της κατάστασης που πλησίαζε αλλά με τον καιρό είναι αναγκαίο να προσπαθήσουμε ώστε να βρούμε μία λύση για να βγούμε από αυτήν την οικονομική δίνη στην οποία έχουμε βρεθεί αν και η έξοδος αυτή την στιγμή είναι δύσκολο να εντοπιστεί από την ηγεσία της χώρας.

Οι πιθανές λύσεις που αναφέραμε μέσα στην συγκεκριμένη εργασία μπορούν αν βοηθήσουν την χώρα μας ώστε να αντιμετωπίσει την ύφεση την οποία διέρχεται και να βγει πιο δυνατή μέσα από αυτή. Είναι άλλωστε και άπειρα τα παραδείγματα του παρελθόντος κατά τα οποία η χώρα μας αντιμετώπιζε σημαντικά προβλήματα είτε στο εσωτερικό της είτε είχαν να κάνουν με εξωγενείς παράγοντες. Πάντα όμως η Ελλάδα κατόρθωνε μέσα από αυτές τις δοκιμασίες να επιβιώνει και να βγαίνει πάντα πιο δυνατή από πριν.

Κάποια λοιπόν από τα συμπεράσματα που βγάλαμε σύμφωνα με το πως σε τελική ανάλυση θα μπορέσει να βγει η χώρα από την κρίση είναι η βελτίωση που πρέπει να παρουσιάσει η χώρα σε τομείς όπως η διαφάνεια στην οικονομία κάτι το οποίο θα βελτιώσει την οικονομική κατάσταση της κοινωνίας αλλά και συγχρόνως θα δείξει και στο εξωτερικό ότι η Ελλάδα έχει όντως κάνει βήματα προς τα μπροστά. Ακόμα θα πρέπει να δημιουργηθούν προγράμματα τα οποία θα αξιοποιούν τις ικανότητες των ελληνικών εταιριών και με τις κατάλληλες ενέργειες να τις βοηθήσουν ώστε να σταθούν και πάλι στα πόδια τους με συνέπεια αυτό να σημαίνει αύξηση των θέσεων εργασίας αλλά και αύξηση του εσωτερικού ανταγωνισμού αλλά και των εξαγωγών. Στον τομέα μάλιστα της ανεργίας θα πρέπει το κράτος να δώσει ευκαιρίες και γιατί όχι και κάποια έτσω και μικρή οικονομική βοήθεια ώστε ακόμα και οι μικρές επιχειρήσεις να απασχολήσουν και άλλα άτομα. Όπως έχει αναφερθεί

και στην εργασία η προτίμηση ελληνικών επιχειρήσεων που μπορούν να ανταπεξέλθουν στην πραγματοποίηση έργων έναντι ξένων πρέπει να τονισθεί καθώς με αυτόν τον τρόπο τα δάνεια που περνουμε μένουν στην Ελλάδα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επίλυση των εσωτερικών θεμάτων.

Μπορούμε να καταλάβουμε ότι η κρίση αυτή δημιουργήθηκε από τέτοιες καταστάσεις όπως αυτές που αναφέραμε και μεγάλωσε από το να μην τις αντιμετωπίζουμε με τον σωστό τρόπο .Η Ελλάδα είναι σημαντικό να ξαναρχίσει να λειτουργεί από μία καινούργια βάση αλλά κρατώντας ίδια κάποια στοιχεία τα οποία υπάρχουν από παλιά.Θα πρέπει να πορευθεί προς τα μπροστά χωρίς όμως να ξεχνάει το παρελθόν που αν και περιέχει αρκετά λάθη μας έχει δείξει ότι όποτε η Ελλάδα αντιμετωπίζει κρίσεις(είτε αυτές είναι κοινωνικές είτε οικονομικές κ.α) πάντα βρίσκει λύσεις. Η σωστή λειτουργία της κοινωνίας κάτι το οποίο έχει σταματήσει εν μέρει να λειτουργεί ορθά θα πρέπει να ξεκινήσει πάλι να δουλεύει προς την σωστή κατεύθυνση. Άμα έχουμε ως βάση αυτό μιάς και η κοινωνία είναι η βάση του πολιτισμού μιάς χώρας αλλά και το πρόσωπο που βλέπει ο έξω κόσμος και ανάλογα αντιδρά θα πρέπει λοιπόν να φτιάξουμε το πρόσωπο της δικιά μας κοινωνίας και να μην ρίχνουμε τις ευθύνες προς τους ξένους χωρίς πρώτα εμείς να είμαστε σωστοί.

Η οικονομική κρίση μπορεί να προήλθε από το εξωτερικό και να έπληξε την χώρα αλλά αυτο δεν σημαίνει ότι η κατάσταση που βρήκε εδώ δεν την γιγάντωσε ακόμα περισσότερο. Μία κατάσταση που είναι ανεστρέψιμη αλλά χρειάζεται και την απαραίτητη υπομονή έτσι ώστε να αλλάξει δραστικά,καθώς δεν είναι κάτι το οποίο αλλάζει ξαφνικά και ύστερα από μερικές κινήσεις και αποφάσεις. Αποφάσεις οι οποίες θα πρέπει να παρθούν και να αξιολογηθούν απ' όλους τους τομείς που είναι υπεύθυνοι για το ότι φτάσαμε σε αυτή την ύφεση.Από τον πολιτικό τομέα ο οποίος κατέχει και την μεγαλύτερη ευθύνη για την είσοδο της Ελλάδας στο ΔΝΤ και στην επιβολή του μνημονίου με τους δυσβάσταχτους όρους μέχρι τους πολίτες της χώρας όλοι έχουν το δικό τους μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε.

Η μετάβαση από την ηρεμία της προ-ύφεσης κατάστασης της Ελλάδας σε αυτήν της οικονομική κρίσης και της καθημερινής αβεβαιότητας για το μέλλον της χώρας μπορεί να φαντάζει κάτι το δυσοίωνο αλλά είναι κάτι το οποίο πρέπει να το αντιμετωπίσουμε. Τα

οικονομικά δεδομένα της χώρας πηγαίνουν από το κακό στο χειρότερο και κυριότερα η βιομηχανία, οι κατασκευές οι επενδύσεις αλλά και ο πολύ σημαντικός τομέας για την Ελλάδα ο τουρισμός. Όσο λοιπόν συνεχίζονται να υφίστανται γεγονότα όπως οι πολιτική της ενισχύσεις των τραπεζών και των μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων το ποσοστό της ανεργίας θα ανεβαίνει συνέχεια, όσο θα υφίστανται πελατειακές σχέσεις στον δημόσιο τομέα τόσο θα πλησιάζουμε όλο και περισσότερο στην οικονομική στασιμότητα. Μπορούμε μάλιστα να καταλάβουμε ότι το σημαντικότερο μέρος του προβλήματος έχει να κάνει με το ότι το έλλειμμα αξιοποιείται, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μία δημοσιονομική διαταραχή με συνέπεια να μειωθούν οι μισθοί, οι συντάξεις και ότι έχει απομείνει από την κοινωνία. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε πολύ μεγάλο βαθμό την χώρα αλλά ο σημαντικότερος τρόπος για να βγούμε από αυτή την δοκιμασία είναι να δουλέψουμε όλοι για το καλό του συνόλου και όχι το ατομικό. Άλλωστε η Ελλάδα έχει αποδείξει και στο παρελθόν ότι έχει παλέψει και έχει βγει από πολύ πιο δύσκολες καταστάσεις από αυτή και είναι σίγουρο ότι τελικά θα βρεθεί λύση και σε αυτό το πρόβλημα που μαστίζει την χώρα.

Επίλογος

Σκοπός της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, ήταν κατόπιν έρευνας να δοθεί μια σφαιρική άποψη για τα αίτια και την διεξόδυση σε αυτά με στόχο να εντοπιστεί από πού ξεκίνησε η κρίση στην Ελλάδα. Μέσα από την εκτενεί αναφορά από άρθρα και απόψεις οικονομολόγων δόθηκαν οι πιθανότερες περιπτώσεις για την οικονομική ύφεση στην Ελλάδα. Πέραν όμως των αιτιών παρουσιάζονται μεσα στην εργασία κάποιες από τις πιθανές λύσεις εξόδου της χώρας από την οικονομική κρίση που πλήττει τόσο την χώρα μας όσο και τη διεθνή οικονομία.

Βιβλιογραφία

Άρθρα

- Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blau, 2012, “Greek Crisis in perspective: Origins effects and ways out”.
- Charles F. Herman, “Threat, time and surprise: A simulation of international crisis”.
- Itay Goldstein and Assaf Razin, 11 March 2013, “Theories of financial crises”.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- http://users.ntua.gr/jmilios/Theoria_Marx.pdf.
- http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=692&Itemid=29.
- <http://www.gsevee.gr/arthrographia/108-----gk>.
- <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/study-17.pdf>.
- <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14163/1/>.
- <http://www.investingreece.gov.gr/default.asp?pid=16&la=2>.
- <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/study-17.pdf>.
- <http://www.euro2day.gr/news/economy/124/articles/616027/Article.aspx>.
- http://www.idis.gr/wp-content/uploads/Koutris_Protaseis1.pdf.
- <http://www.metarithmisi.gr/el/>.
- <http://www.koutipandoras.gr/39833/>.
- <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=532550>.
- <http://www.ygeianet.gr/box/fck/file/21%20ethnos3.pdf>.
- http://www.grsr.gr/preview.php?c_id=464.
- <http://kozanimedia.gr/?p=83469>.
- <http://e-psychology.gr/selfhelp/615-oi-psychologikes-epiptoseis-ths-krishs>.